

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Eudovíta Štúra SAV,
Jazykového odboru
Matice slovenskej
a Ústrednej jazykovej rady
Ministerstva kultúry SR*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Ladislav Bartko, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Ján Kačala, Ivan Masár, Sibyla Mislovičová, Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Jozef Pavlovič, Mária Pišárčiková, Matej Považaj, Mária Šimková, Iveta Vančová, Marta Zamborová

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

- KAČALA, Ján: Vety s ukazovacím významom opytovacieho zámena 257
LEITMANOVÁ, Vieraslava: Motivácia vlastných mien slovenských kvetinárstiev 263

DISKUSIE

- TOPERCER, Ján – KOVALIK, Peter – MURIN, Bohumil – PAČENOVSKÝ, Samuel – MANDZAK, Peter: Návrh pravidiel slovenského názvoslovía vtákov 268

Z HISTORICKEJ LEXIKY

- KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (5) 278

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- MARIČOVÁ, Anna: Odras Vianoc v slovnej zásobe Starej Pazovy 286

ROZLIČNOSTI

- Viete, kto sú *frikulíni*? I. Masár 291
Paralympijský či *paraolympijský*? A. Rollerová 294

SPRÁVY A POSUDKY

- Zastavenie pri vzácnom životnom jubileu profesora Rudolfa Krajčoviča. J. Kačala 296
40. Chalupkovo Brezno. K. Gajdošová – M. Šimková 300
Medvedia služba popularizácii jazykovedy. M. Ološtiak 303

SPYTOVALI STE SA

- O pomenovaní *jednokolka*. I. Vančová 310

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

- Chlieb/chleba*. I. Vančová 311
Zámená v písaných textoch. S. Duchková 311
Smena či *zmena*? K. Kálmánová 312
Roka alebo *roku*? A. Osadská 312
Rodina Nováková – Novákovci. I. Vančová 313
Abecedný zoznam. K. Kálmánová .. 313
Bielok/bielko. I. Vančová 314
Výkanie je aj prejav úcty. K. Kálmánová 315
Vianoce, Nový rok a nový rok. I. Vančová 315
Výslovnosť a skloňovanie názvu *Carrefour*. S. Duchková 316

NAPÍSAI STE NÁM

- Poznámky k jazyku jaskyniarov. B. Kortman 317

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, Jazykoveho odboru Maticе slovenskej a Ústrednej jazykovej rady Ministerstva kultúry SR. Ročník 41, 2007, č. 5. Vydavateľstvo Maticе slovenskej v Martine. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 144,- Sk, jednotlivé čísla 24,- Sk. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Maticе slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin. Registračné číslo 7050. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Maticе slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.
© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave
© Vydavateľstvo Maticе slovenskej v Martine
Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2007
Cena 24,- Sk

Vety s ukazovacím významom opytovacieho zámena

JÁN KAČALA

Akademická Morfológia slovenského jazyka (1966) v rámci podrobného opisu významu zámen pri opytovacích zámenách osobitnú pozornosť venuje aj citovému ukazovaciemu a vzťahnému významu, ktoré vedno so základným opytovacím významom tvoria len málo diferencované významové spektrum opytovacích zámen v spisovnej slovenčine. Príklady uvedené v tomto diele na citový ukazovací význam [napríklad: *Č o to má v sebe sily!* (Hečko) – *K o ľ k á zem leží mŕtva alebo hocijako obrobená!* (Kukučín) – *Pozrite, a k é mám plecيا odreté.* (Ondrejov) – *A k á to bola krásavica! Prvá krásavica.* (Jesenský)] sú presvedčivé, ale nazdávame sa, že sa nimi ukazovací význam opytovacích zámen nevyčerpáva.

Podľa našej mienky tu chýba evidencia a analýza viet typu *Rozhodol sa tak, ale nepovedal p r e č o.* – *Dostali sa tam, hoci nevedno a k o.* – *Nepripúšťal si, že by nezistil k d e.* – *A prezradil aj k e d y?* atď., v ktorých dané opytovacie zámeno odkazuje na význam príslušného všeobecného podstatného mena zodpovedajúceho významu tohto zámena, prípadne súvzťažného s významom tohto zámena. Konkrétne v uvedených príkladoch ide o takúto súvzťažnosť: *nepovedal prečo* – nepovedal príčinu, *nevedno ako* – nevedno spôsob, *nezistil kde* – nezistil miesto, *prezradil kedy* – prezradil čas, prípadne termín. Ako vidno, ide o všetky základné významy prísloviak a na úrovni vety zodpovedajúcich príslovkových určení.

Už tu pripomenieme, že uvedené príklady majú svoju samostatnú pravopisnú problematiku, keďže sa pri písaní takýchto viet vynára otázka interpunkcie, t. j. písania alebo nepísania čiarky pred opytovacím zámenom; tejto otázke sa budeme venovať v ďalšej časti príspevku.

Príklady uvedené v druhom odseku nepochybne svedčia o tom, že v našom jazyku jestvujú vety s ukazovacím významom opytovacieho zámena, pričom v takýchto vetách pri opytovacom zámene nejde o expresívny alebo citový príznak, takže ich možno vnímať ako štylisticky neutrálne. Oproti príkladom ilustrujúcim citový ukazovací význam opytovacích zámen sa ako charakteristický znak uvedených viet ukazuje slovosled: typické postavenie opytovacieho zámena s príslovkovým významom je v tesnej blízkosti slovesa alebo jeho náhrady, a to za ním, spravidla na samom konci vety, t. j. práve na opačnom konci vety, ako stojí opytovacie zámeno s citovým ukazovacím významom, prípadne aj opytovacie zámeno vo vzťažnej funkcii. Tento viazaný slovosled opytovacieho zámena si istotne treba vysvetliť veľmi všeobecným, odkazovacím významom zámena a jeho tesnou syntagmatickou zviaanosťou so slovesom, prípadne s jeho náhradou. Zámeno v takých prípadoch má príslušný príslovkový význam a v rámci danej vety má úlohu príslovkového určenia (príčiny, spôsobu, miesta alebo času). Aj z tohto vymedzenia vyplýva, že zámeno v takejto pozícii nemá spájaciu, prípadne vzťažnú funkciu a nemožno ho nahradiť podrad'ovacou spojkou; takto vybudované vety si teda nemôžeme predstaviť v podobe *Nepovedal keď. – *Nezistil ak. – *Nevie že. Z tohto porovnania opytovacích zámen s podrad'ovacími spojkami sa jednoznačne ukazuje deiktická povaha zámen a jestvovanie zodpovedajúceho (deiktického, t. j. ukazovacieho alebo odkazovacieho) významu pri nich.

Druhú skupinu v rámci rozoberanej problematiky predstavujú prípady, v ktorých sa upotrebuávajú opytovacie zámená majúce substantívnu alebo adjektívnu gramatickú povahu, t. j. zámená *kto*, *čo*, *ktorý*, *aký*, *čí*. Vyskytujú sa vo vetách typu *Zabudol kto*. – *Nespomínaš si ktorý?* – *Bol by kúpil, ale nevie čo*. – *Nepovedal aké*. – *Nedalo sa zistiť či*. Opytovacie zámená s ukazovacím významom tu odkazujú na substanciu alebo na stále vlastnosti substancie. Na rozdiel od prvej skupiny prípadov s príslovkovým významom opytovacích zámen v tejto druhej skupine opytovacie zámeno vetnočlensky vystupuje ako predmet slovesa v prísudku, prípadne vo vetnom základe.

Takýto vetný člen, pravdaže, má len veľmi všeobecný ukazovací význam, tak ako to vychodí z jeho slovnodruhovej realizácie. Ani v týchto prípadoch nemožno opytovacie zámená nahradiť podrad'ovacou spojkou.

Okrem významových a syntaktických vlastností opytovacieho zámena v takýchto konštrukciách sa žiada upozorniť aj na významovú stránku slovesa v prísudku alebo jeho náhrady: najčastejšie v tejto pozícii vystupujú slovesá s významom duševných činností a stavov, najmä vnímania (*rozmýšľať, váhať, zistiť, zisťovať, spomenúť si, spomínať si, vedieť, tušiť, vytušiť, vidieť, počuť, zbadáť, vnímať, zaujímať sa, presvedčiť sa, zabudnúť, zabúdať* a iné), ako aj slovesá s významom hovorenia (*povedať, prezradiť, pýtať sa, opýtať sa, opytovať sa, spýtať sa, spytovať sa, hovoriť*). Sloveso v prísudku alebo jeho náhrada (napríklad vetná príslovka alebo spojenie sponového slovesa s prídavným menom alebo príslovkou) má často zápornú podobu.

Z upotrebených lexikálnych prostriedkov, ako aj z celkovej gramatickej a významovej stavby viet uvedeného typu vychodí ich istá užšia štýlová zaradenosť a vyššia kontextová alebo situačná viazanosť, ale to nebráni tomu, aby sme ich mohli pokladať za osobitný syntaktický (gramatický aj sémantický) typ.

V najnovších Pravidlách slovenského pravopisu (3. vydanie z roku 2000) sa na s. 102 v poznámke č. 1 spomínajú vety tohto typu v súvisi s písaním či nepísaním čiarky. Vraví sa tam: „Čiarka sa pred zámennými výrazmi (*kto, čo, ktorý, aký, ako, kde, prečo* a pod.) nepíše vtedy, keď stoja za hlavnou vetou izolovane bez vedľajšej vety, napr. *Nevedel ako. – Nepýtaj sa prečo. – Nepovedal komu.*“ Z dikcie tejto poznámky vychodí, akoby sa tu vychádzalo z predstavy o vzťahnej funkcii zámen v týchto prípadoch; svedčia o tom formulácie, že zámená „stoja za hlavnou vetou izolovane“ a najmä že „stoja... bez vedľajšej vety“. Hoci isté formálne znaky spájajú skúmané prípady s podrad'ovacími súvetiami alebo presnejšie s ich začiatkom, nemožno s uvedeným predpokladom súhlasiť, keďže, ako sme ukázali, opytovacie zámená tu nemajú vzťahnú funkciu, lež „iba“ ukazovaciu funkciu: ukazujú, prípadne odkazujú na veľmi všeobecný význam zviazaný so slovnodruhovou podstatou zámena, t. j. s tým, či opytovacie zámeno odkazuje na najvšeobecnejší substantívny, adjektívny alebo adverbialný význam.

Z formulácie citovanej z Pravidiel slovenského pravopisu, ako aj z uvedených príkladov je zjavné, že sa tu myslia naozaj prípady „izolovaného“

upotrebenia opytovacieho zámena a neberú sa do úvahy ani javy, keď sa takto „izolovane“ používajú povedzme dve takéto opytovacie zámená popri sebe, spojené koordinatívnym vzťahom, napríklad: *Nespytuj sa ako a prečo.* – *Nevedno kto a ako.* – *Už zistil ktorý a kedy.* V tejto súvislosti možno dodať, že sa nedajú vylúčiť ani prípady, keď sa v takejto pozícii vedľa seba vyskytujú aj tri alebo štyri takéto opytovacie zámená, napríklad: *Nevedel kto kde a prečo.* Najmä príklady s troma a prípadne viacerými opytovacími zámenami vyznievajú už dosť štylizovane, hoci ich nemožno vylúčiť ani z hľadiska normy, ani z hľadiska jazykovej praxe a jej potrieb.

Otázka písania či nepísania čiarky pred opytovacím zámenom v takejto pozícii sa prirodzene vynára aj v uvedených prípadoch s dvoma, troma, prípadne viacerými opytovacími zámenami, pričom už pri počte dvoch takto postavených zámen sa vynára aj otázka písania či nepísania čiarky aj medzi jednotlivými zámenami, keď ich nespája (prirad'ovacia) spojka. Preberieme postupne tieto otázky.

V prípadoch typu *Nespytuj sa ako a prečo*, v ktorých v skúmanej pozícii za slovesom alebo jeho náhradou stoja dve opytovacie zámená spojené na základe prirad'ovacieho vzťahu, sa analogicky podľa citovanej poučky z Pravidiel slovenského pravopisu nemá písať čiarka. Jednoduchým logickým argumentom za toto riešenie je skutočnosť, že v takej pozícii môže stáť nielen jedno opytovacie zámeno, ale aj dve alebo viaceré opytovacie zámená a tým sa syntaktická podstata ani pravopisná stránka veci nemení; a keď sa v takej pozícii čiarka nepíše pred jedným zámenom, niet presvedčivého dôvodu ani za to, aby sa čiarka písala pred viacerými zámenami v rovnakej syntaktickej pozícii. Čiarku teda neodporúčame písať ani vtedy, keď za slovesom ako prísudkom nasledujú dve alebo viaceré opytovacie zámená s ukazovacou funkciou. O takéto konštatovanie by sa žiadalo doplniť aj citovanú poučku v Pravidlách slovenského pravopisu.

Zásada nepísať čiarku pred opytovacie zámeno v ukazovacej funkcii v opisovanej pozícii rovnako platí aj v prípadoch, keď sú dve alebo viaceré zámená spojené nie koordinatívnym vzťahom realizovaným zodpovedajúcou spojkou, lež asyntagmatickým či nesyntagmatickým a asyndetickým (bezspojkovým) spôsobom, t. j. jednoduchým priradením prvkov v rade za sebou, tak ako to nachodíme v príkladoch typu *Nevedel kto kde prečo.* – *Nebolo známe ako kto (a) s kým.* Ako sme už naznačili, v poslednej skupine

prípadov treba riešiť aj otázku písania či nepísania čiarky medzi jednotlivými opytovacími zámenami.

Pri hľadaní odpovede na túto otázku si uvedomujeme, že v uvedených a podobných prípadoch sa krížia dve tendencie: Prvá smeruje k tomu, aby sa čiarka medzi rovnocennými prvkami stojacimi vo vete v istej postupnosti či v istom rade jednoducho za sebou, pričom medzi takýmito prvkami nemožno identifikovať nijaký syntaktický vzťah, v písomnej podobe neuvádzala. Na takéto javy sme poukázali v našej stati o syntagmatickom a nesyntagmatickom spôsobe spájania slovných prvkov (najmä častíc) vo vete (porovnaj Kačala, 2004).

Druhá tendencia vychádza práve zo statusu rovnocennosti týchto slovných prvkov, z toho, že ide o zámená rovnakého druhu, a preto by bolo primerané v písme ich zachytávať s čiarkou medzi jednotlivými členmi takéhoto spojenia, t. j. napríklad: *Nevedel kto, kde, prečo*. V takejto forme sa zreteľne signalizuje istá významová samostatnosť jednotlivých prvkov a takýto spôsob pravopisného zachytenia prejavu nemožno z používania jednoducho vylúčiť.

Naše riešenie sa opiera skôr o prvú tendenciu, vychádza tak z faktu syntaktického usporiadania skúmaných prvkov a z uprednostnenia syntaktického pohľadu na vec: odporúčame zásadnú poučku formulovať tak, že čiarka sa ani pri výskyte dvoch a prípadne viacerých opytovacích zámen rozličného druhu v uvedenej pozícii nepíše. Z druhej strany by pri zvýraznenej samostatnosti takto spojených prvkov nemala byť celkom zablokovaná ani možnosť písať medzi členy takého spojenia čiarku. Takáto možnosť však závisí od osobitného zámeru podávateľa a nemusí sa osobitne formulovať v základnej pravopisnej kodifikačnej príručke.

Napokon zostáva tretia skupina prípadov: v nich okrem opytovacieho zámena vystupujú aj koordinatívne spojené spojky alebo determinatívne spojené iné slovné prvky, najmä rozmanité tvary ukazovacích zámen a príslovky. Máme na mysli príklady typu *Nevedno či a ako. – Kto by odmietol, keď vedel ako na to.* (Literárny týždenník 2007) – *Váhal ako ďalej. – Nebolo jasné prečo práve tak. – Nezaujímaj sa ako potom?* Tieto a podobné prípady sú blízke predchádzajúcim dvom skupinám istými spoločnými znakmi. Spoločné je pevné slovosledové postavenie opytovacieho zámena za slovesom, spoločné sú významové skupiny sloviess, po ktorých sa vyskytuje skú-

maný typ spojenia, spoločná je vetnočlenská funkcia opytovacieho zámena vo vzťahu k nadradenému slovesu alebo jeho syntaktickej náhrade.

Rozdielne oproti doterajším skupinám je to, že na opytovacie zámeno sa tu subordinatívnym vzťahom viaže ďalší vetný člen v podobe tvaru ukazovacieho zámena alebo v podobe príslovky. Tento rozdielny znak vo vzťahu k predchádzajúcim dvom skupinám prípadov však nepokladáme za taký podstatný, aby sme túto skupinu nemohli priradiť k predchádzajúcim.

Pravdaže, z tejto skupiny sa vyníma prípad, v ktorom opytovacie zámeno stojí vo svojej pozícii v koordinatívnom vzťahu s podrad'ovacom spojku; tento jav by sme mohli voľne pričleniť k tým príkladom z druhej skupiny, v ktorých sa v danej pozícii koordinatívnym vzťahom, realizovaným zodpovedajúcou spojku, spájajú dve (v krajnom prípade aj viaceré) opytovacie zámena do spoločného výrazu.

Ďalšiu poznámku si zaslúži príklad citovaný z Literárneho týždenníka: spojenie *vedel ako na to* možno hodnotiť aj ako (čiasťočne) frazeologizované, ale táto črta ho ešte nezabavuje príslušnosti ku skúmaným prípadom ukazovacieho významu opytovacích zámen uplatňujúcich sa v špecifickej syntaktickej pozícii a funkcii.

Z pravopisného hľadiska prípady tretej skupiny hodnotíme podobne ako predchádzajúce dve skupiny prípadov a nazdávame sa, že ani tu pred opytovacím zámenom, prípadne pred spojku koordinatívne spojenou s takýmto opytovacím zámenom netreba v písomnom prejave klásť čiarku. Na druhej strane sme si pri tomto závere vedomí toho, že práve javy tretej skupiny tým, že medzi opytovacím zámenom a tvarom ukazovacieho zámena, prípadne príslovky jestvuje subordinatívny vzťah, istým spôsobom navodzujú dojem vetnosti takéhoto vyjadrenia, pravdaže, ani pri tomto dojme nemôže tu ísť o úplnú vetu, lež o eliptickú vetu, s vypusteným slovesom v úlohe prísudku dvojčlennej vety. Pri svojom riešení však prikladáme väčšiu – a rozhodujúcu – váhu tým znakom, ktorými sa prípady tretej skupiny zhodujú s predchádzajúcimi dvoma skupinami.

Ukazuje sa, že pri opytovacích zámenách sa okrem základného opytovacieho významu, ďalej vzťahného významu a citového ukazovacieho významu žiada konštatovať aj objektívne jestvovanie neutrálneho ukazovacieho alebo užšie odkazovacieho významu, ktorý nachodí svoje uplatnenie v špecifickej syntaktickej pozícii a v osobitnom type vety. Videli sme, že opytova-

cie zámená v ukazovacom význame sa vo vete uplatňujú jednak samostatne, jednak v koordinatívnom spojení dvoch alebo viacerých takýchto opytovacích zámen, ďalej v asyntagmatickom a asyndetickom spojení dvoch alebo viacerých opytovacích zámen, v koordinatívnom spojení s podradňovacou spojkou a napokon ako nadradený vetný člen v subordinatívnom spojení s tvarmi ukazovacieho zámena alebo s rozličnými druhmi prísloviek.

Zo syntaktického hľadiska je dôležité konštatovať, že v rozoberaných prípadoch uplatnenia sa opytovacích zámen s ukazovacím významom nejde pri týchto zámenách o plnenie vzťahnej funkcie, lež o odkazovanie na všeobecný slovnodruhový význam podľa slovnodruhovej platnosti daného zámena, t. j. o odkazovanie na všeobecný substantívny, adjektívny alebo príslovkový význam. Tento poznatok sa v písomnej reči prirodzene premieta do zásady, že pred opytovacím zámenom s ukazovacím významom nepíše-me čiarku.

LITERATÚRA

KAČALA, Ján: Syntagmatické a nesyntaxmatické spájanie syntaktických jednotiek vo vete. Slovenská reč, 2004, roč. 69, č. 5 – 6, s. 329 – 333.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1996. 896 s.
Pravidlá slovenského pravopisu. 3., upravené a doplnené vyd. Bratislava: Veda 2000. 592 s.

Motivácia vlastných mien slovenských kvetinárstiev

VIEROSLAVA LEITMANOVÁ

Zákazník pri uvažovaní, či vstúpi alebo nevstúpi do obchodu, je nepochybne silno ovplyvnený jednak tovarom, ktorý vidí cez sklá výkladov, ale aj názvom tohto obchodu. Preto nás zaujímalo, aké rôzne názvy kvetinárstiev máme na Slovensku. Oblasť výskumu sme si zúžili na Bratislavu a okolie a zbieranie materiálu uľahčili orientáciou na Zlaté stránky. Kde to bolo možné, osobne sme navštívili tieto obchody, alebo sme sa pokúšali telefonicky

či elektronickou poštou skontaktovať s majiteľmi obchodov, aby sme získali ich informáciu o pôvode názvu obchodu. Dostali sme tak možnosť nazrieť do ich spôsobu uvažovania pri procese hľadania pomenovania. Táto snaha pomenovať a identifikovať obchod ako ich vlastný má pre nich emocionálny význam, čo sa prejavilo nadšeným odôvodňovaním názvu obchodu.

Problematika názvov kvetinárstiev u nás nie je dostatočne spracovaná. Niektorými firemnými názvami sa zaoberala M. Imrichová, ktorá v článku *K niektorým slovtvorným tendenciám logoným* (2002, s. 225) vyjadruje názor, že k rozširovaniu slovnej zásoby slovenčiny nepochybne prispieva aj tvorba pomenovaní firiem a obchodov – logoným. Logonymami nazývame mená firiem, obchodných jednotiek a výrobných spoločností. V pomenovacom procese si autor zámerne volí pomenovací motív i jazykové spracovanie, pričom významne pôsobí reklamná, estetická a charakterizačná funkcia.

V Zlatých stránkach sme v rámci Bratislavy a okolia našli 60 názvov kvetinárstiev, v ktorých si všimame motiváciu názvov menom majiteľa, druhovým označením, menami kvetov, ako aj použitie anglických slov a akroným. Termín *akronymum* M. Imrichová (2002, s. 22) definuje ako skratku pomenovania utvorenú zo začiatočných hlások alebo slabík, kým abreviatúra je skratka v písme, čiastočné vypísanie slova.

V súlade s tvrdením, že „kompozitá v slovnej zásobe súčasnej slovenčiny predstavujú výrazný dynamický jav“ (J. Horecký – K. Buzássyová – J. Bosák a kol., 1989, s. 229), medzi skúmanými názvami sme objavili aj pomenovania, ktoré sme zaradili do skupiny akroným. Len pri niektorých sme dokázali dešifrovať ich význam, kým motivácia zvyšných je pre nás naďalej nejasná (*Taimp, Curel, Alvex, Livo, Autronic, Aimea com*). Názov *Barimex* je zložený zo slabiky *im* (import), *ex* (export) a slovného základu *bar*, ktorý je odvodený od priezviska majiteľa (*Barcaj*). Názov *Horteum* je motivovaný menom kvetu hortenzia.

Komunikačný charakter okrem mena *Barimex* má aj názov *Kvety pre vás*, ktorý okrem informácie, že v tomto obchode sa predávajú kvety, oslovuje čitateľa nápisu, že práve on je potenciálny zákazník, ktorému sú kvety určené. Rovnakú významnú úlohu z komunikačného hľadiska má aj farba v názvoch *Green art, Green design* a *Modrá ruža*. Modrá ruža je zároveň názov operety G. Dusika. Farba spolu s vôňou spolupôsobí na estetickom

dojme z kvetov. Preto práve farba pôsobí na predstavivosť kupujúceho, ktorý si zvláštnu farbu (netradičná farba ruží – modrá ruža) a príjemnú farbu zelene (*green* v angličtine je zelená) spojí s predajňou kvetov. Autor logonyma *Kvetinové dekorácie – Green art* oproti sebe kladie anglický a slovenský variant názvu, čoho výhodou je zrozumiteľnosť pre našich i cudzincov. Vhodnejšie by bolo namiesto spojenia *green art* použiť doslovný preklad *flower decoration*. Práve označenie *green art* alebo *zelené umenie* však ponúka zákazníkom hlavolam, ktorý ich môže zlákať navštíviť obchod.

Slovo *flóra* nachádzame šesťkrát v rôznych kombináciách (*Art flora, Flora exotika, Floramarket, Flormarket, Floriania*). Veľký slovník cudzích slov (2000, s. 387) vysvetľuje slovo *flóra* ako „súbor rastlinných druhov na určitom geograficky vymedzenom území, rastlinstvo, vegetácia“. V rímskej mytológii Flóra bola bohyňou kvetov, na ktorej počesť sa konali veľké slávnosti. Slovo *art* alebo *ars* má význam „umenie“, *market* „trh“ alebo „obchod“.

Najfrekvencovanejšie podľa početnosti je druhové pomenovanie *kvetinárstvo* (26 názvov), v jednom prípade sa vyskytol aj plurál *kvetinárstva*. Základom názvu obchodu je slovo *kvet*. Tvar *kvety* používajú autori v piatich prípadoch, latinské slovo *flos* (= kvet) v jednom prípade, trikrát je v názve prídavné meno *kvetinový* ako prívlastok k podstatným menám *sieň, dekorácie, stánok*. Raz sme zaznamenali slovo *záhradníctvo* v slovenčine a raz v angličtine (*garden* – je v slovenčine *záhrada*). Druh obchodu rozlišuje označenie *veľkoobchod* (3) a *maloobchod* (1). V logonyme *Jana – veľkoobchod – maloobchod* okrem uvedenia týchto opozit identifikačnú funkciu plní krstné meno *Jana*.

Veľmi často sa v názvoch uvádzajú mená majiteľov (22). V 8 prípadoch za priezviskom nasleduje krstné meno. V štyroch prípadoch je súčasťou názvu iba priezvisko (*Jakab, Kováčiková, Kulla, Švardová*). Raz sa vyskytuje úradná forma krstné meno a priezvisko, v dvoch názvoch je v logonyme osamotené krstné meno a raz priezvisku a krstnému menu predchádza krstné meno, ktoré sa od spomínanej skupiny odčleňuje pomlčkou. Podobne je to aj v pomenovaní *Reichertová Rita – Rita kvety*. Jedno logonymum obsahuje iba druhové pomenovanie a priezvisko *Kvety Benkovská*. Menami historických osobností (*Pálfy, Semiramis*) sú motivované len dva názvy. Raz je názov vytvorený kombináciou mena kvetu a začiatkových písmen priezvisk

troch majiteľiek (*M. P. T. Snežienka* podľa majiteľiek: *Iveta Mrázová, Anna Pytlová* a *Soňa Tonkovičová*).

Niektoré skúmané názvy kvetinárstiev sú motivované týmito menami kvetov: *snežienka* (2), *kamélia*, *nezábudka*, *slamienka*, *orchidea*, *ruža* a *modrá ruža*, ktoré sú v ženskom rode. Menej známe sú pomenovania *amarylis*, *dianthus*, *bellis*, *iris* a *rhaps*, ktoré majú mužský rod. Ako z týchto logoným vidieť, prevahu majú záhradné kvety. Najobľúbenejšími sú *ruža* a *snežienka*. Vo Velkom obrazovom atlase rastlín od F. A. Nováka (1970) sa môžeme dozvedieť, že *kamélia japonská* je ozdobná kvetina pestovaná v skleníkoch, ktorá dostala meno na počesť brnenského rodáka Juraja Kamela. *Slamienka* (latinsky *helichrysum bracteatum*) sa používa pri viazaní sušených kytíc, lebo jej kvety ani po uschnutí nestrácajú farbu. *Amarylis* je obľúbený izbový kvet, ktorý pochádza z Peru a kvitne skoro na jar. *Dianthus barbatus* je latinský názov klinčeka bradatého, ktorý sa často pestuje v záhradách. *Iris* je latinské označenie kosatca. *Bellis* je takisto súčasťou latinského mena kvetu nazývaného *sedmokráska obyčajná*. *Rhaps excelsa* (*prútovníca štíhla*) je druh palmy dovezenej z Číny.

Dvanásť názvov (*Flormarket, Floramarket, Best – Mário Vrana, kvetinárstvo Passage, Art flora – Šípošová Cecília, Alvex garden, Green art – Kvetinové dekorácie, Green design, Elephant – umelé kvety, Flos Slovakia, Fleurop, Istroreal*) tvoria cudzie slová *market* (2), *best*, *passage*, *art*, *garden*, *green*, *elephant*, *Slovakia* a v jednom prípade je logonymum ozvláštnené slovom *exotika* (*Flora exotika*), ktoré mu dodáva, rovnako ako cudzie slová, zahraničnú, cudzokrajnú príchuť. Druhovú označenie *kvet* obsahujú názvy: *Fleurop* a *Roko kvety*. Francúzske slovo *fleur* znamená „kvet“, ktoré sa v tomto názve križi s názvom kontinentu *Europe*. Pomenovanie kvetinárstva môžeme preložiť ako *európske kvetinárstvo* alebo *európske kvety*. Meno *Roko* v názve *Roko kvety* je motivované osobným menom. Motiváciou a zároveň základom pomenovania kvetinárstva *Istroreal* je latinské označenie Bratislavy *Istropolis*.

Prostredníctvom tejto malej vzorky sme určili niekoľko spoločných znakov názvov kvetinárstiev v Bratislave a jej okolí. V mnohých zo spomínaných logoným sa vyskytujú kontextové synonymá (napr. *flóra*, *záhrada*, *kvety*), lebo pomenávajú a opisujú rovnaký tovar, ktorým sú kvety. Zhlukmi písmen a rôznymi kombináciami slov, ktorých hlavnou úlohou je upútanie

zákazníka a utkvenie názvu obchodu v jeho pamäti, hrajú majitelia so zákazníkom percipientom jazykovú hru.

LITERATÚRA

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: VEDA 1989. 436 s.

IMRICHOVÁ, Mária: *K niektorým slovotvorným tendenciám logoným*. In.: Slovenská reč, 2002, roč. 67, č. 4 – 5, s. 225 – 234.

IMRICHOVÁ, Mária: *Logonymá v systéme slovenčiny*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied 2002. 142 s.

NOVÁK, František A.: *Velký obrazový atlas rostlin*. Praha: ARTIA 1970.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: *Velký slovník cudzích slov*. 2. vyd., Bratislava – Veľký Šariš: Vydavateľstvo SAMO 2000. 1370 s.

ŠPAŇÁR, Július: *Latinsko-slovenský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1962.

KS

DISKUSIE

Návrh pravidiel slovenského názvoslovia vtákov

JÁN TOPERCER¹ – PETER KOVALIK² – BOHUMIL MURIN³ – SAMUEL PAČENOVSKÝ⁴
– PETER MANDZAK⁵

Úvod

Cieľom týchto pravidiel je vytvoriť predpoklady na jednoznačné, čo najširšie prijateľné a stabilné slovenské názvoslovie všetkých svetových žijúcich i vyhynutých druhov a vyšších taxonomických jednotiek z triedy vtáky (Aves), uvedených v niektorom z jej najpoužívanejších systémov (predovšetkým Sibley – Monroe, 1990, 1993; Howard – Moore, 1980, 1991; Clements, 2000a, b; Dickinson, 2003; Peterson, 2006; Peters et al., 1931 – 1962; Morony et al., 1975; Walters, 1980; Monroe – Sibley, 1993; Devillers et al., 1993; Wells, 1998; Lepage, 2003; de By, 2002; American Ornithologists' Union, 1998, 2000; Banks et al., 2002, 2003, 2004; Remsen et al., 2004; Gill, 1995; Haaramo, 2004).

V záujme dosiahnutia tohto cieľa sa návrh usiluje o čo najväčší súlad so súčasným stavom poznania v systematike a taxonómii s medzinárodnými pravidlami zoologickej nomenklatúry (Ride et al., 1999; Jobling, 1991; Boehme – Flint, 1994) i s pravidlami tvorby národných názvov vtákov (napr. Devillers et al., 1993; Gill – Wright, 2006) pri rešpektovaní tradícií pomenovania vtákov v slovenskom jazyku a slovenského uhla pohľadu na svetovú avifaunu. S rešpektom nadväzuje aj na výsledky práce viacerých generácií slovenských ornitológov, najmä Oskára Ferianca (Ferianc,

---

¹ Univerzita Komenského, Botanická záhrada, 038 15 Blatnica 315, Slovensko; toperc@rec.uniba.sk

² Nová 42, 053 02 Spišský Hrhov, Slovensko; bbo@stonline.sk

³ Bystrická cesta 24/2, 034 01 Ružomberok, Slovensko; bmurin@max.sknet.sk

⁴ Slovenská ornitologická spoločnosť/BirdLife Slovensko, Košice, Slovensko; pacenovsky@vtaky.sk

1941a, b, 1958, 1986, 1987), Rudolfa Klačka (Klačko, 1965) a Branislava Matouška (Matoušek, 1990a, b), ako i na doterajšie zásady tvorenia slovenského menoslovia živočíchov (Hensel et al., 1987). Osobitný dôraz kladie na otvorenosť a čo najširšiu účasť používateľov/adresátov (spoločenstvo všetkých slovensky hovoriacich záujemcov o vtáky) na príprave a prijímaní všetkých názvoslovných návrhov vrátane nasledujúcich pravidiel a odporúčaní.

Pravidlá

Pravidlo 1. Slovenské názvoslovie vtákov je sústava názvov určená pre slovensky hovoriacich adresátov na pomenovanie taxonomických jednotiek (ďalej len „taxónov“) z triedy vtáky (Aves), o ktorých je známe, že sa vyskytujú alebo vyskytovali v prírode (t. j. žijúcich i vyhynutých) vrátane fosílií. Ustanovenia týchto pravidiel sa nevzťahujú na názvy krížencov, teratologických jedincov a taxónov nižších ako poddruh.

Odporúčanie 1. Pre krížence sa používa buď jednoslovný názov, ktorý môže, ale nemusí mať vzťah k rodičovským druhom, alebo opisné pomenovanie, napr. „kríženec d'atľa veľkého s d'atľom hnedkavým“. Odporúča sa v plnej miere akceptovať ľudové alebo iné vžitú názvy, napr. *tetrovec* (*Tetrao urogallus* × *T. tetrix*).

Pravidlo 2. Slovenské názvoslovie vtákov je nezávislé od názvov používaných mimo živočíšnej ríše v tom zmysle, že na pomenovanie vtáčieho taxónu možno použiť aj slovo, ktoré má v bežnej slovnej zásobe slovenčiny alebo v názvosloví iných odborov iný význam (napr. *kominár*, *psiarka*; pozri aj odporúčanie 9). Názvy vtákov sú však závislé od názvov použitých už raz v slovenskom názvosloví živočíchov v tom zmysle, že nie je prípustné nazvať rovnakým názvom dva druhy alebo viac druhov. Toto pravidlo platí aj pre vyššie taxóny s výnimkou blízko príbuzných rodov a v celkom výnimočných prípadoch aj tribusov a podčeľadí (viac v odporúčaní 7).

Odporúčanie 2. Ak sa taxónu zvýši klasifikačná úroveň (napr. splitom), zostáva pôvodný slovenský názov tomu novému taxónu v skupine druhu, ktorého rozšírenie zahŕňa územie Slovenska alebo ktorý je slovensky hovoriacim adresátom najznámejší.

Pravidlo 3. Rok 1941 sa v týchto pravidlách prijíma ako východiskový bod slovenského názvoslovia vtákov (ide o rok vydania diela O. Ferianca Slovenské ornitologické názvoslovie s obrázkovým kľúčom pre určovanie slovenského vtáctva. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 1941).

Pravidlo 4. Každý druh alebo akýkoľvek iný taxón smie mať len jeden platný slovenský názov a názov každého taxónu musí byť odlišný od názvov všetkých ostatných taxónov (princíp jednoznačnosti názvov).

Odporúčanie 3. Ak druh alebo iný taxón ešte nemá platný slovenský názov, odporúča sa vytvoriť a prijať preň názov podľa kritérií uvedených v pravidle 8 (pre názov rodu, podčeľade a čeľade), v pravidle 9 (pre názov druhu) alebo 10 (pre názov poddruhu) a v odporúčaníach 5, 6, 7 (pre názov rodu), 8 (pre názov radu), 9, 10 (pre názov druhu) a 11 (pre názov poddruhu). Ak má druh jeden slovenský názov nárokový si platnosť (v našom prípade typicky buď Feriancov, alebo Matouškov, prípadne vžitý chovateľský názov), prijme sa tento názov za platný, ak zásadnejšie neprotirečí prijatým názvoslovným pravidlám a odporúčaniam (najmä pravidlu 5 a odporúčaniam 6, 7 a 9), gramatickým, resp. slovtvorným pravidlám, pomenúvacej tradícii a slovenskému jazyku. Ak sa na jeden a ten istý druh vzťahuje viac ako jeden slovenský názov nárokový si platnosť, odporúča sa za platný názov prijať prvý, starší alebo najdlhšie používaný názov, ak zásadnejšie neprotirečí prijatým názvoslovným pravidlám a odporúčaniam (najmä pravidlám 5 a 6 a odporúčaniam 6, 7 a 9), gramatickým pravidlám, pomenúvacej tradícii a slovenskému jazyku (toto odporúčanie je upravenou verziou medzinárodne platného princípu priority).

Odporúčanie 4. Názov raz použitý pre jeden taxón a neskôr zamietnutý sa už neodporúča použiť pre iný taxón, napr. *sliepočka vodná* pre *Gallinula chloropus* u Ferianca verzus *Gallicrex cinerea* u Matouška.

Pravidlo 5. Aby bol názov platný, musí byť prijateľný pre všetkých alebo aspoň pre väčšinu adresátov (princíp univerzálnosti a prijateľnosti názvov). Každý návrh na úpravu slovenského názvoslovia vtákov preto navrhovateľ musí predložiť na verejné pripomienkovanie v oznamovacích prostriedkoch s dostatočne širokým dosahom (internet,

periodiká SOS/BirdLife Slovensko a pod.) a všetky relevantné pripomienky adresátov uplatniť v konečnom znení návrhu, pričom v sporných prípadoch rozhoduje hlas väčšiny adresátov. Toto pravidlo platí aj pri prijímaní návrhov názvoslovných pravidiel a ich zmien.

Vysvetlenie k pravidlu 5. Adresátni sa tu rozumejú tí slovensky hovoriaci záujemcovia o vtáky, ktorí pri verejnom pripomienkovaní neanonymne a písomne (listom, e-mailom a pod.) vyjadria svoje stanovisko k predloženým návrhom na platné slovenské názvy vtákov alebo na pravidlá slovenského názvoslovia vtákov.

Pravidlo 6. Raz platný (prijatý) názov sa n e s m i e m e n i ť, ak to nie je nevyhnutné (princíp stability názvov).

Pravidlo 7. Výnimky z pravidla 6 sú prípustné len na návrh väčšiny adresátov alebo s ich súhlasom, a to z týchto dôvodov:

7a. Nesúlady s dosiahnutým stavom poznania v systematike a taxonómii vtákov i v súvisiacich odboroch.

7b. Nesúlady s ostatnými prijatými názvoslovnými pravidlami, s gramatickými pravidlami, s pomenúvacou tradíciou a so slovenským jazykom.

Vysvetlenie k pravidlu 7. Za nesúlady s dosiahnutým stavom poznania sa nepovažuje nesúlady vyplývajúci z rozdielnych názorov na zaradenie druhu do vyšších taxónov (rody, čeľade, rady) v niektorom z najpoužívanejších systémov vtákov (Voous, 1973, 1977; Sibley – Monroe, 1990, 1993; Howard – Moore, 1980, 1991 a i.). So zreteľom na nestabilitu názvoslovia iných prírodnín sa za nesúlady nepovažujú menšie odchýlky pri pomenovaní (napr. *trst'ový* verzus *trstinový*), ale obsahovo zhodné názvy sa odporúča zjednotiť aj formálne (napr. *trst'ový/trstinový* na *trst'ový*).

Pravidlo 8. Názov rodu a vyšších taxónov je jednoslovný (s výnimkou niektorých vyšších prechodných taxónov, ako podrad, infrarad, parvrad a i.). Pre rod sa používa podstatné meno v nominatíve singuláru, napr. *sluka*. Názov podčeľade sa tvorí z koreňa podstatného mena (vhodný je konkrétny rodový názov zástupcu podčeľade), spájacej morfémy *-o-* a prípony *-rodé*, napr. *slukorodé*. Pre čeľaď sa používa prídavné meno v nominatíve

plurálu, ktoré je utvorené od typického rodového názvu príponou *-ovité*, napr. *slukovité*. O tvorení názvu radu viac v odporúčaní 8.

Odporúčanie 5. Pre všetky druhy zaraďované do jedného rodu, na ktorého platnosť sa taxonomické názory zásadnejšie nelíšia, odporúča sa používať jeden slovenský rodový názov. Výnimky sú prípustné pri ľudových alebo iných vžitých názvoch všeobecne známých druhov, napr. *havran*, *kavka*, *krkavec* a *vrana* pre rod *Corvus*.

Odporúčanie 6. Odporúča sa, aby každý slovenský rodový názov bol systémovo invariantný. To znamená, že rodové názvy by sa mali pre jednotlivé druhy tvoriť alebo ponechávať v platnosti tak, aby pri prechodoch z jedného systému na iný (napr. zo systému podľa Voousa na systém podľa Sibleyho a Monroea) zostávali všetky druhy s rovnakým rodovým názvom v jednej čeľadi.

Odporúčanie 7. Pre každý rod nie je nevyhnutné tvoriť alebo ponechať v platnosti osobitný slovenský rodový názov, najmä ak ide o blízko príbuzné rody rozšírené mimo západnej Palearktídy (s ohľadom na konvergenciu, divergenciu a aberáciu tak, aby jeden rodový názov nebol pridelený morfológicky alebo inak zjavne odlišným, hoci aj príbuzným rodom v rámci vyššieho taxónu alebo naopak, pridelený rodom síce morfológicky podobným, ale fylogeneticky alebo inak navzájom vzdialeným) a takisto o rody, na ktorých platnosť sa taxonomické názory zásadnejšie líšia. Pre rody vyskytujúce sa v západnej Palearktíde sa naopak odporúča tvoriť alebo ponechať v platnosti osobitné slovenské rodové názvy, najmä ak ide o ľudové alebo iné vžité názvy, ktoré sa už objavili v niektorom zo starších slovenských názvosloví a neprotirečia ostatným prijatým názvoslovným a gramatickým pravidlám, napr. *čaplička* (*Ardeola*), *čorík* (*Chlidonias*), *chriašť* (*Porzana*), *pôtik* (*Aegolius*), *tesár* (*Dryocopus*).

Odporúčanie 8. Názov radu sa odporúča tvoriť z koreňa podstatného mena (vhodný je konkrétny rodový názov zástupcu radu), spájacej morfémy *-o-* a prípony *-tvaré*, napr. *kulíkotvaré*. V záujme zachovania jazykovej diverzity a kontinuity názvoslovia sa ľudový alebo iný vžitý názov radu môže uvádzať za odporúčaným názvom v okrúhlych zátvorkách, napr. *kulíkotvaré* (bahniaky), pri neoficiálnom písomnom alebo ústnom styku aj osve a bez zátvoriek.

Pravidlo 9. Názov druhu je kombinácia dvoch jednoslovných názvov (binomen), z ktorých prvý je rodový názov a druhý je druhový názov. Toto pravidlo neplatí pri názvoch domácich zvierat (vtákov), pre ktoré sa môže používať tak dvojslovné (napr. *hus domáca*, *morka domáca*), ako aj jednoslovné pomenovanie (napr. *hus*, *kačica*) a kde jeden druh môže mať aj viacero platných slovenských názvov (napr. *kura* alebo *slepká*). Ako druhový názov sa používa buď prídavné meno v nominatíve singuláru (napr. *skalný*), podstatné meno v nominatíve singuláru (napr. *plúžik*, *trskota*, *sárus*, *kea*), alebo osobné (tzv. dedikačné) meno v genitíve singuláru (viac v odporúčaní 9).

Odporúčanie 9. Odporúča sa tvoriť alebo ponechať v platnosti také druhové názvy s prídavným menom alebo podstatným menom, ktoré vystihujú rozlišovacie (diagnostické) znaky druhu, najmä morfológické (výzor, tvar, farbu, rozmery vrátane relatívnej veľkosti tela a i.), fyziologické, rozmnožovacie (hniezdny parazitizmus a i.), behaviorálne (hlasy/zvuky, pohyby a iné prvky správania), ekologické (stanovište, potrava, migračnosť, medzidruhové vzťahy a i.), v osobitných prípadoch aj zoogeografické (rozšírenie – viac v tomto odporúčaní ďalej), alebo podobnosť s inými živočíchmi či vecami, alebo inú súvislosť s nimi. Rovnako vhodné sú slovenské druhové názvy vytvorené z vedeckých názvov (priamym prevzatím alebo prekladom), z inojazyčných národných názvov písaných latinskou (napr. z češtiny) i nelatinskou abecedou (napr. z bulharčiny) pri dodržaní zásad transkripcie/transliterácie do slovenčiny, z názvov v jazyku, ktorý nemá nijakú abecedu, prepisom vyjadrujúcim prirodzený zvuk (onomatopoicky) alebo metaforicky. Menej vhodné sú slovenské názvy vytvorené z osobných mien (tzv. dedikačné názvy, viac v tomto odporúčaní ďalej). Pri tvorení alebo výbere z viacerých slovenských druhových názvov nárokových si platnosť odporúča sa dbať na vecnú (faktickú) správnosť, na súlad s dosiahnutým stavom poznania v systematike a taxonómii vtákov i v súvisiacich odboroch vrátane zoologickej nomenklatúry (princíp konzistentnosti názvoslovia), na súlad s gramatickými i etickými pravidlami, s pomenúvacou tradíciou a prirodzeným slovenským jazykom. To znamená, že sa odporúča uprednostňovať názvy z bežnej reči (najmä ľudové a iné vžitú názvy, a to prednostne v pôvodnom tvare vrátane substantívnych druhových názvov, ako *drozd trskota*, *stehlík konôpka*), názvy významovo jednoznačné, neprotirečivé (nie napr. *beluša čierna*),

jasné a výstižné, názvy krátke a jednoduché, ľubozvučné, metaforické a pri exotických druhoch aj medzinárodné názvy. Naopak, odporúča sa vyhýbať názvom pripisujúcim vtákom ľudské vlastnosti (napr. *nenásytný* alebo názvom ako *pastier*, *spevák*, *mních*), názvom vyvolávajúcim falošné alebo nepresné asociácie (napr. *kovový*, *opálený*, *jazvecovitý*), zemepisným názvom s výnimkou názvov pre úzke monotypické endemity (napr. *korzický*, *kanársky*), názvov fosílnych druhov a historických názvov (napr. *aztécky*, *perzský*), či príliš širokým názvom, druhovému názvu *obyčajný*, *-á*, *-é*, názvom odvodeným od osobných (tzv. dedikačným názvom) mien osôb nemajúcich nijaký vzťah k pomenúvanému druhu a ťažko vysloviteľným (napr. *tyranka Phoebe*), názvom neľubozvučným, zosmiešňujúcim, hanlivým a takým, ktoré sa od iných použitých názvov líšia len nepatrne (napr. *kačica chrapkavá* a *kačica chrapľavá*).

Odporúčanie 10. V záujme zachovania jazykovej diverzity a kontinuity názvoslovia sa ľudový alebo iný vžitý názov, ktorý protirečí uvedeným názvoslovným pravidlám a odporúčaniam, môže uvádzať za platným názvom v okrúhlych zátvorkách, napr. *pinka severská (ikavec)*, *sokol myšiar (pustovka)*, pri neoficiálnom písomnom alebo ústnom styku aj osve a bez zátvoriek.

Pravidlo 10. Názov poddruhu je kombinácia troch názvov (trinomen), v ktorej za binominálnym názvom druhu nasleduje poddruhový názov, vždy jednoslovný. Ako poddruhový názov sa používa prídavné meno v nominatívnej singularu.

Odporúčanie 11. Odporúča sa tvoriť alebo ponechať v platnosti také poddruhové názvy, ktoré vystihujú prednostne zoogeografické rozšírenie poddruhu, prípadne iné jeho rozlišovacie (diagnostické) znaky, najmä morfológické. Pritom sa odporúča dbať na významový súlad medzi druhovým a poddruhovým názvom (aby si významami neodporovali). Ako poddruhový názov sa môže výnimočne použiť aj osobné (tzv. dedikačné) meno, najmä ak sa takéto meno vyskytuje vo vedeckom názve poddruhu.

Odporúčanie 12. Názov superspecies a jej prislúchajúcich semispecies/ allospecies je tiež potrojný, pričom druhový názov písaný v hranatých zátvorkách označuje superspecies a poddruhový názov písaný bez osobitnej interpunkcie označuje semispecies alebo allospecies.

Pod'akovanie

Ďakujeme všetkým prispievajúcim do diskusných skupín nazvy@yahoogroups.com a vtaky@list.changenet.sk za všetky príspevky, ktoré pomáhali zlepšovať predložený návrh. Vďační sme aj RNDr. B. Matouškoví, CSc., za ochotu diskutovať o tomto návrhu.

LITERATÚRA

American Ornithologists' Union 1998: Check-list of North American Birds. 7th ed. – American Ornithologists' Union, Washington, D. C.

American Ornithologists' Union 2000: Forty-second supplement to the American Ornithologists' Union Check-list of North American birds. – Auk **117**: 847 – 858.

BANKS, R. C. – CICERO, C. – DUNN, J. L. – KRATTER, A. W. – RASMUSSEN, P. C. – REMSEN, J. V., Jr. – RISING, J. D. – STOTZ, D. F. 2002: Forty-third supplement to the American Ornithologists' Union Check-list of North American birds. – Auk **119**: 897 – 906.

BANKS, R. C. – CICERO, C. – DUNN, J. L. – KRATTER, A. W. – RASMUSSEN, P. C. – REMSEN, J. V., Jr. – RISING, J. D. – STOTZ, D. F. 2003: Forty-fourth supplement to the American Ornithologists' Union Check-list of North American birds. – Auk **120**: 923 – 931.

BANKS, R. C. – CICERO, C. – DUNN, J. L. – KRATTER, A. W. – RASMUSSEN, P. C. – REMSEN, J. V., Jr. – RISING, J. D. – STOTZ, D. F. 2004: Forty-fifth supplement to the American Ornithologists' Union Check-list of North American birds. – Auk **121**: 985 – 995.

BOEHME, R. L. – FLINT, V. E. 1994: Piatijazyčný slovar nazvanij životnych. Pticy. Latinskij-russkij-anglijskij-nemeckij-francuzskij. Russkij jazyk. – Russo, Moskva.

CLEMENTS, J. F. 2000a: Birds of the World: A Checklist. 5th ed. – Ibis Publishing Company, Temecula – Pica Press, Mountfield.

CLEMENTS, J. F. 2000b: Supplement to Birds of the World: A Checklist. 5th ed. – Ibis Publishing Company, Temecula & Pica Press, Mountfield. Dostupné na internete: <<http://www.ibispub.com/updates.html>>

DE BY R. A. 2002: The Sibley/Monroe World List of Bird Names. – Dostupné na internete: <<http://www.ornitaxa.com/SM/SMOrg/sibley3.html>>

DEVILLERS, P. – OUELLET, H. – BENITO-ESPINAL, É. – BEUDELS, R. – CRUON, R. – DAVID, N. – ÉRARD, Ch. – GOSSELIN, M. – SEUTIN, G. 1993: Noms Français des Oiseaux du Monde. 1re éd. – MultiMondes Inc., Sainte-Foy – Chabaud, Bayonne. Dostupné na internete: <<http://membres.lycos.fr/listoiseauxmonde/cinfo.htm>>

DICKINSON, E. C. (ed.) 2003: The Howard & Moore Complete Checklist of the Birds of the World. 3rd ed. – Christopher Helm/A – C Black, London.

FERIANC, O. 1941a: Avifauna Slovenska. In: Techn. Obzor Slov., Prírodoved. príl. **5** (2), s. 127 – 173.

FERIANC, O. 1941b: Slovenské ornitologické názvoslovie s obrázkovým kľúčom pre určovanie slovenského vtáctva. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.

FERIANC, O. 1958: Slovenské názvoslovie vtákov. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

FERIANC, O. 1986: Slovenské mená zúbkozobcov (Anseriformes) sveta. – Kultúra slova **20**: 351 – 366.

FERIANC, O. 1987: Slovenské mená dravcov (Falconiformes) sveta I, II. – Kultúra slova **21**: 149 – 165, 357 – 371.

GILL, F. B. 1995: Ornithology. 2nd ed. - W. H. Freeman and Company, New York.

GILL, F. B. – WRIGHT, M. (eds) 2006: Birds of the World: Recommended English Names. – Princeton Univ. Press, Princeton.

HAARAMO, M. 2004: Mikko's phylogeny archive. Aves. Neornithes. – Dostupné na internete: <http://www.fmnh.helsinki.fi/users/haaramo/Metazoa/Deuterostoma/Chordata/Archosauria/Aves/Aves_index.htm>

HENSEL, K. – KLASOVÁ, D. – MASÁR, I. – MATIS, D. – MATOUŠEK, B. – VILČEK, F. 1987: Zásady tvorenia slovenského menoslovía živočíchov. – Kultúra slova **21**: 346 – 356.

HOWARD, R. – MOORE, A. 1980: A Complete Checklist of the Birds of the World. – Oxford Univ. Press, Oxford.

HOWARD, R. – MOORE, A. 1991: A Complete Checklist of the Birds of the World. 2nd ed. – Academic Press, London – San Diego.

JOBLING, J. A. 1991: A Dictionary of Scientific Bird Names. – Oxford University Press, Oxford.

KLAČKO, R. 1965: Sústavná zoológia. II. časť – Chordáty. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

LEPAGE, D. 2003: Avibase – the world bird database. – Dostupné na internete: <<http://www.bsc-eoc.org/avibase>>

MATOUŠEK, B. 1990a: Slovenské menoslovie vtákov (Aves) fauny ČSFR. – Kultúra slova **24**: 149 – 170.

MATOUŠEK, B. 1990b: Slovenské menoslovie vtákov (Aves) fauny ČSFR. – Kultúra slova **24**: 342 – 363.

MONROE, B. L. – SIBLEY, C. G. 1993: A World Checklist of Birds. – Yale University Press, New Haven.

MORONY, J. J. – BOCK, W. J. – FARRAND, J. J. 1975: Reference List of the Birds of the World. – American Museum of Natural History, New York.

PETERS, J. L. – MAYR, E. – GREENWAY, J. C. – PAYNTER, R. A. – COTRELL, G. V. – TRAYLOR, M. A. 1931 – 1962: Check-list of Birds of the World. Vol. I.–XV. – Cambridge University Press, Cambridge.

PETERSON, A. P. 2006: Zoonomen Nomenclatural data. Birds of the World – current valid scientific avian names. Version 7.05 (2006.10.17). – Dostupné na internete: <<http://www.zoonomen.net>>

REMSEN, J. V., Jr. – CADENA, C. D. – JARAMILLO, A. – NORES, M. – PACHECO, J. F. – ROBBINS, M. B. – SCHULENBERG, T. S. – STILES, F. G. – STOTZ, D. F. – ZIMMER, K. J. (eds) 2004: A classification of the bird species of South America. - American Ornithologists' Union. Dostupné na internete: <<http://www.museum.lsu.edu/~Remsen/SACCBaseline.html>>

RIDE, W. D. L. – COGGER, H. G. – DUPUIS, C. – KRAUS, O. – MINELLI, A. – THOMPSON, F. C. – TUBBS, P. K. (eds) 1999: International Code of Zoological Nomenclature. 4th ed. – International Trust for Zoological Nomenclature, London. Dostupné na internete: <<http://www.iczn.org/iczn>>

SIBLEY, C. G. – MONROE, B. L., Jr. 1990: Distribution and Taxonomy of Birds of the World. – Yale Univ. Press, New Haven & London.

SIBLEY, C. G. – MONROE, B. L., Jr. 1993: A Supplement to Distribution and Taxonomy of Birds of the World. – Yale Univ. Press, New Haven – London.

VOOUS, K. H. 1973: List of recent holartic bird species. Non-Passerines. – *Ibis* **115**: 612 – 639.

VOOUS, K. H. 1977: List of recent holartic bird species. Passerines. – *Ibis* **119**: 223 – 250, 376 – 406.

WALTERS, M. 1980: *The Complete Birds of the World*. – T.F.H. Publications, Neptune.

WELLS, M. G. 1998: *World Bird Species Checklist: With Alternative English and Scientific Names*. – Worldlist, Bushey.

KS

Z HISTORICKEJ LEXIKY

---

*Z lexiky stredovekej slovenčiny
s výkladmi názvov obcí a miest (5)*

RUDOLF KRAJČOVIČ

bratka, f., topon. apel. (od *brat* zdrob. príp. *-ka*) menšie spoločenstvo rodinných alebo kláštorných bratov. – *Bratka* 1156, *Bretka* 1209, dnes *Bratka*, časť Levíc; pôvodná usadlosť s kostolom a farou bola už v 12. stor. majetkom opátstva v Hronskom Beňadiku (VSO I.). – *Beretka* 1286, *Brethke* 1427, *Beretka* 1808, dnes *Bretka*, obv. Rimavská Sobota; pôv. *Bratka*, usadlosť v stredoveku patrila zádušnému spoločenstvu bratov ako spoločný majetok; boli to bratia zemianskeho pôvodu, svedectvo o tom podáva názov miestnej časti obce Heren (*Hwreen* 1325, *Heren* 1470), v prekl. páni, panstvo, t. j. usadlosť patriaca pánom, panstvu.

K zmene pôvodného znenia názvu *Bratka* na stmaď. *Bretka* (1427) či *Beretka* (1286) porov. záznamy *Bratka* (1156) a *Bretka* (1209) obce *Bratka*, dnes časť Levíc v prvej toponymickej časti hesla.

bratský, -á, -é, adj. patriaci spoločenstvu bratov, prislúchajúci veľkoodrodine so spoločným majetkom, prenes. rehoľníkom (porov. hes. *braté*, *brat*). – *Barakcha*, m. *Barakcha* 1269, *Baracha* 1327, *Baracžka* 1773, dnes *Bardoňovo*, obv. Nové Zámky, predtým *Baračka* (podľa maďar. názvu *Barsbaracska*) zo sloven. *Bracká*, to z *Bratská* (po stmaďar. zmenách *bra-* na *bara-* a *c* na *č* v maďar. *cs*); názov mal pôvodne formu adj. *Bratská*, ľud. *Bracká* (po náležitej zmene *tsk* na *ck*), čiže usadlosť s pozemkami patriaca bratskému spoločenstvu; týmto bratským spoločenstvom bolo zrejme rehoľné či kláštorné spoločenstvo benediktínov, pretože časť obce v stredoveku patrila opátstvu v Hronskom Beňadiku.

Časťou obce Koliňany pri Nitre je *Bratské*, pôvodne ako samostatná osada bola od konca 15. stor. majetkom rehole paulínov a *Koliňany* (*Colin*

1113) boli pôvodne majetkom Zoborského kláštora (VSO I.); táto história obcí *Bratské* a *Kolíňany* zvyšuje reálnosť výkladu adj. *bratský* v hesle.

braväc, m., ľud. (od *bravä*, gen. *braväta*, ako *žriebä*, *žriebäta* s konc. *-c*, zrejme podľa *kanec*) menšie domáce zviera, mladý vykastrovaný kanec vybraný na výkrm na mäso, na slaninu a pod. (psl. *braveç*, *braveçeta*, najbližšie stčes. *bravě*, *bravěte* mláďa dobytká, dnes čes. *brav* menšie domáce zviera, ošípaná, ovca, koza, sloven. *brav*, *bravec* kýmna ošípaná, vykastrovaný mladý kanec, srb., chorv. blízke *bravče*, *bravčeta* brav, Skok I. atď.). – *Brawacowo* 1808, dnes *Braväcovo*, obv. Banská Bystrica; obyvatelia obce sa tradične zamestnávajú pastierstvom, preto je reálne predpokladať, že názov vznikol z hist. apel. *braväc* z *bravä* s významom „menšie domáce zvieratstvo, mladé bravy, ale aj ovce, kozy“ a pod.

brdár, m. majster vyrábajúci brdá, dôležité časti krosien, prenes. vrchár, chudobný človek (v sloven. *brdár* vo význame „kto vyrába brdá“, doložené v 17. stor., HSSJ I., v náreč. *brdárít* „žiť v biede“ atď.); p. heslo *brdárka*, *brdo*.

brdárka, f. žena vyrábajúca brdá, prenes. menšia chudobná usadlosť obyčajne skrytá v údolí, medzi vrchmi (v sloven. náreč. *brdárka* chudobná dedinka medzi vrchmi, SSN I.). – *Berdalka* 1556, *Berdarka* 1786, *Brdárka* 1920, dnes *Brdárka*, obv. Rožňava; obec založili pastieri, v minulosti bola známa ako chudobná usadlosť skrytá v zalesnenom údolí, táto skutočnosť, ako aj vrchovitý značne zalesnený chotár (s n. v. 460 – 991 m, obec 555 m) iste motivovali aj vznik názvu obce.

brdo, n. časť krosien, cez ktorú preťahovaním sa upravujú utkané nite, prenes. skalnatý kopec obyčajne s vrcholom podobným hrebeňu, hora (psl. *br̨do*, sloven. *brdo*, v náreč. *brdy* hory, čes. *Brdo* miestny názov, morav. náreč. *brdek* kopček, poľ. *bardo*, srb., chorv. *brdo* kopec, breh atď.); p. hes. *brdár*, *brdárka*.

breh, m. svah, úbočie, breh rieky, breh stojatej vody, vŕšok (psl. *bręgъ* z *bergъ*, sloven. *breh* svah, kopec, stčes. *břeh* svah, kopec, poľ. *brzeg* breh, okraj atď.) – *Mogosmorth* 1283, *Magasmarth* 1324, *Brehy* 1773, dnes *Brehy*, obv. Nová Baňa; názov podľa svahu Štiavnických vrchov smerujúcemu k brehu ľavého prítoku Hrona, pri ktorom obec vznikla; svahy smerovali aj k stojatým vodám v chotári (s n. v. 200 – 726 m, obec 248 m), svedectvo o tom podávajú názvy miestnych častí *Močarina* a *Kalište* (porov. význam apel. *breh* v stčes. *barina*); napokon svedčia o tom úradné stmaďar. názvy obce

Magasmart (1283, 1324), vo voľnom preklade „vysoko položená usadlosť pri močiari akoby v ňom bola ponorená“ (maďar. *-márt* ponorit', namočiť').

Názvy obcí *Brehov* a *Brežany* sú novšie; názov *Brehov* vznikol r. 1948 premenovaním obce *Imreg* (*Imbregh* 1311) neďaleko Trebišova a názov *Brežany* r. 1958 premenovaním obce *Bujakov* (*Buyak* 1355) pri Prešove.

brek, m. druh jarabiny, *Sorbus terminales* (psl. *brěkъ* z *berkъ*, sloven. *brekyňa*, ľud. *brek* javor, klen, čes. *břek*, poľ. *brzek*, ukr. *berek* atď.); p. hes. *brekov*.

brekov, -a, -o, men. adj. (príp. *-ov* od *brek*) miesto brekového lesíka, skupiny brekových stromov a pod. – *Borko* 1314, *Barkou* 1329, *Brekow* 1773, dnes *Brekov*, obv. Humenné; názov z hist. spojenia *brekov lesík*, *brekov háj*, pričom príp. *-ov* môže byť aj príp. miesta, prípadne toponymickou príp. zažívanou pri tvorbe miestnych názvov, najmä obcí, osád a pod.

brešt, m. druh listnatého stromu, *Ulmus campestris* (psl. *brěstъ* z *berstъ*, sloven. *brešt*, čes. *břest*, poľ. *brzost* atď.); p. hes. *bresten*, *brestov*, *Brestovane*.

bresten, -a, -o, hist. menné adj. (psl. *brěstъnъ* z *berstъnъ* od *brěstъ* brestový les, háj). – *Bresten* 1493, *Bresthyen* 1496, *Briest* 1510, *Breztewne* 1598, dnes *Briestenné*, obv. Považská Bystrica; pôv. *Bresten* od *bresten* z hist. spojenia *bresten les*, *háj*, t. j. brestový les, háj; názov obce podľa brestového lesa, hája, pri ktorom pôvodná usadlosť vznikla.

brestov, -a, -o, menné adj. od *brest* adj. príp. *-ov* (konc. *-ov* môže byť príp. miesta, prípad. toponymická príp., čiže pri tvorbe miestnych názvov bežne používané bez ohľadu na lex. význam). – *Breztow* 1434, *Zbudský Brestow* 1808, dnes *Brestov nad Laborcom*, obv. Prešov. – *Brezto* 1567, *Humenský Brestow* 1808, dnes *Brestov*, obv. Humenné. – *Borozlou* 1229, *Brestow* 1773, dnes *Brestov*, obv. Prešov; názvy podľa brestových lesov, hájov, pri ktorých obce vznikli.

Brestovane, pl. vlast. apel., ľud. pomenovanie obyvateľov bývajúcich v blízkosti brestového lesa, hája alebo pri lesnom poraste s prímiesou bresta. – *Bristen* 1113, *Brestowan* 1524, *Wel Brestowany* 1773, *Male Brestowany* 1773, dnes *Brestovany*, obv. Trnava; v chotári obce je dodnes zachovaný dubovo-brestový les nazývaný *Brestoviansky háj* (VSO I.). Dnešný názov *Brestovany* vznikol r. 1951 po zlúčení obcí *Veľké Brestovany* a *Malé Brestovany* (v zázname z r. 1773 *Wel Brestowany*, *Male Brestowany*).

Názvy oboch obcí *Brestovec* sú novšie; názov obce *Brestovec* v obv. Komárno vznikol r. 1948 premenovaním názvu obce *Szilás* (*Zylas* 1327), od maďar. apel. *szil-*, *szilfa* brest, názov obce *Brestovec* v obv. Myjava vznikol r. 1955, keď sa obec odčlenila od mesta Myjava.

breza, f. druh listnatého stromu, *Betula pendula* (psl. *brěza* z *berza*, sloven. *breza*, čes. *březa*, poľ. *brzoza* atď.). – *Breza* 1580, *Bresa* 1786, dnes *Breza*, obv. Námestovo. – *Breza* 1408, *Antiquabriza* 1430, dnes *Breznica* pri Stropkove. – *Novabriza* 1430, dnes *Breznička* pri Stropkove; názov podľa miesta výskytu viacerých briez spolu neďaleko od pôv. usadlosti; p. hes. *breznica*.

Brezane, pl. vlast. apel., ľud. názov obyvateľov bývajúcich v blízkosti miesta výskytu briez, brezového hája alebo zmiešaného lesa s prímесou briez. – *Berzen* 1393, *Brezen* 1473, *Brezanw* 1474, dnes *Brezany*, obv. Žilina; záznamy možno čítať *Brezän(y)*, prípadne *Brezen* (p. hes. *brezen*).

brezen, -a, -o, hist. men. adj. (psl. *brězъnъ* z *berzъnъ* brezový, stčes. miestny názov *Březno*, hluž. *Března*, srb., chorv. hist. *brezan*, miestny názov *Brezna Gora*, strus. *berezъno* atď.). – *Brizna* 1388, *Breznebanya* 1404, *Brezno* 1567, dnes *Brezno*, okr. mesto; názov od tvaru menného adj. *brezno* podľa brezového porastu v okolí; v okolí vysokohorského rázu (s n. v. 483 – 2043 m) sa v stredoveku dolovalo zlato, striebro a meď (VSO I.), p. *banya* v zázname z r. 1404.

brezina, f. (od *breza* hromad. príp. *-ina*, ako bučina) brezový les, brezový háj (psl. *brězina*, z *berzina*, sloven. *brezina* brezový les, hromada brezového dreva, čes. *březina*, poľ. *brzezina* brezový les, brezové drevo atď.). – *Brezini* 1808, dnes *Breziny*, obv. Zvolen.

Názov obce *Brezina* v obv. Trebišov je novší, vznikol r. 1948 premenovaním názvu obce *Kolbáš* (*Kolbasa* 1365).

breznica, f. miesto porastené brezami, brezový les, háj (od *brezn-* príp. miesta *-ica*, ako radnica; psl. *brězъnica* z *berzъnica*, najbližšie stpoľ. *brzeźnica* brezový les, ukr. *bereznicja* brezový les, háj, známe sú miestne názvy, napr. čes. *Březnice*, poľ. *Brzeźnica* a i.). – *Wrezniche*, m. *Brezniche* 1404, *Breza* 1408, *Welka Breznicza* 1773, dnes *Breznica*, obv. Stropkov. – *Novabriza* 1430, *Mala Breznicza* 1773, dnes *Breznička*, obv. Stropkov. – *Berzenche* 1276, *Breznicze* 1773, dnes *Tekovská Breznica*, obv. Žiar nad Hronom; k záznamom *Breza* (1408), *-briza* (1430) p. hes. *breza*.

brezolupi, pl. m. ľud. názov obyvateľov usadlosti, ktorí sa v službách panstva zaoberali vylupovaním brezovej kôry, vyberaním lyka spod brezovej kôry, aby tak získali materiál na výrobu úžitkových predmetov, košíkov, nádob, prípadne materiál na výrobu dechtu, hlavne miazgu na výrobu jemnej tekutiny, ktorá napustená do dreva dodávala mu odolnosť proti vode, plesni, ohňu a pod.; apel. je zložené z *breza* a *lúpať* oddeľovať kôru z povrchu kmeňa a halúz stromu, brezy a pod. (viac v hes. *lúpať*). – *Brezolup* 1323, *Brezolwpy* 1471, *Brezolubje* 1773, dnes *Brezolupy*, obv. Bánovce nad Bebravou; reálnosť výkladu apel. *brezolupi* zvyšuje skutočnosť, že obyvatelia obce sa tradične okrem poľnohospodárstva venovali obchodu s drevom, iste medzi ním boli aj olúpané kmene briez, ale reálnosť výkladu potvrdzuje neďaleký názov obce *Miezgovce* (*Myzgoucz* 1436) od *miezga*, ktorá sa zachytávala pri lúpaní brezovej kôry a používala sa na výrobu jemnej tekutiny na spevňovanie dreva; napokon výklad má oporu aj v zázname názvu z r. 1773 *Brezolubje*, od apel. *lub*, *lubje* vo význame „upravené lyko brezovej kôry, z ktorého sa plietli košíky a iné nádoby“; p. hes. *lub*.

brezov, -a, -o, menné adj. vo význame „brezový“ (psl. *brězovъ* z *berzovъ*, adj. zachované v srb., chorv., slovin. *brezov* brezový, bulh. *brjazov*, *brezov*, mac. *brezov*). – *Brezowa* 1567, *Brezani* 1786, *Brezow* 1808, dnes *Brezov*, obv. Bardejov. – *Brizoua* 1262, *Brezoua* 1263, *Brezowa* 1773, dnes *Brezová pod Bradlom*, obv. Myjava. – *Brezowa* 1572, *Brezowka* 1618, dnes *Brezovka*, obv. Bardejov. – *Brezow* 1435, *Česka Brezowa* 1773, *České Brezowo* 1808, dnes *České Brezovo*, obv. Poltár; zo záznamov vidieť, že pri tvorbe názvov obcí sa využili všetky tri gram. rody men. adj.

brezovec, m. apel. (s príp. miesta -ovec od *breza*) miesto brezového lesa, brezového hája (psl. *brězovъць* z *berzovъць*, sloven. *brezovec* brezový háj, v náreč. *brezový prút*, čes. *březovec* brezový prút, hluž. *brězowc* brezový prút, halúzka z brezy, srb. chorv. *brezovac*, náreč. *brezový les* atď., SP I.). – *Brezeo* 1600, *Brezovecz* 1773, dnes *Brezovec*, obv. Snina; vzhľadom na názvy *Bukovec*, *Tisovec*, ktoré boli utvorené z apel. s významom „lesný porast“, v hesle sa dala prednosť výkladu z apel. s významom „brezový les, háj“.

brezovica, f. apel. (s príp. miesta -ica od *breza*, *brezový*) priestor porastený brezami (psl. *brězovica* z *berzovica* miesto porastené brezami, šťava z brezy, sloven. *brezovec* v náreč. *brezový prút*, čes. náreč. *březovica* brezová šťava, stpoľ. *brzowowica* lúka porastená brezami atď., SP I.). – *Brezowicza* 1773, dnes *Brezovica*, obv. Tvrdošín. – *Brezenicha* 1355, *Brezowicza* 1773,

dnes *Brezovica*, obv. Sabinov; názvy podľa miesta porasteného brezami; neďaleko sú názvy obcí *Dubovica*, *Lipiany*, *Olšov* (p. hes.).

brieštie, n. (hist. *brěště*, apel. od *brest* s hromad. príp. *-ie* z *-é*, to z psl. *-bje*, ako *agácie* agátový les) menší brestový les, hustý les s prevahou bresta (psl. *brěstje* z *berstje*, sloven. ľud. *briešťa*), v miestnom názve *Briešťa* s dokl. *Brestia* z r. 1554, v čes. názve *Bříšťany*, najbližšie poľ. miestny názov *Brzeście*, (srb., chorv. *briješće*, strus. *berestje* atď.). – *Berysth* 1392, *Bryesthe* 1493, *Brestia* 1554, dnes *Brieštie*, obv. Turčianske Teplice.

brh, m. hist. *brg* m. kopa, hromada niečoho, horniny, skália, slamy, sena obyčajne pod prístreškom alebo pod nepremokavou plachtou a pod. (v sloven. náreč. *brh* kopa, stoh, stčes. *brh* nora, jaskyňa, stan, stpoľ. *barg* kopa, stoh chránený prístreškom, srb., chorv. *brg* hromada atď.); p. hes. *brhlie*.

brhlie, n. (apel. od *brhliť* hromad. príp. *-ie* z *-'é*) hromada drobného skália, kopa rozdrvených hornín obyčajne na svahu nahromadená materiálom získaným vyhlbovaním jaskynných pivníc alebo príbytkov, hladením ich stien, podláh, schodov a pod. (v sloven. náreč. *brhlie* má význam „drobné skálie, kameň na horskom svahu“, *brhliško* smetisko alebo kopa podobná smetisku, Kál.; p. hes. *brh*). – *Burfew* 1245, *Horné Brhlovce* 1920, *Boorfew* 1542, *Brhlowce* 1773, *Dolné Brhlovce* 1920, dnes *Brhlovce*, obv. Levice; názov vznikol po zlúčení obcí *Dolné Brhlovce* a *Horné Brhlovce* v r. 1952; reálnosť výkladu apel. *brhlie* potvrdzuje názov miestnej časti obce *Kamenný chotár*, ale hlavne susedný názov obce *Kršky* (*Keresken* 1242) utvorený od apel. *krš* drobné skálie, rozdrvená hornina, od *kršiť* drviť, krušiť (viac v hes. *krš*, *kršiť*, *Kršky*).

Staršie záznamy názvov obce *Burfew* (1245), *Boorfew* (1542) umožňujú ich čítať ako *Búr* (s maďar. *-fő*), t. j. bol by to sídliskový názov podľa názvu potoka *Búr* (*-fő* horný tok), ktorý chotárom obce preteká; iste bol utvorený od *búrat'* narúšať brehy z mäkkých hornín; záznam z r. 1773 je hodnoverný.

brod, m. plytké miesto v rieke používané na prechod, na napájadlo, na rybolov a pod. (psl. *brodъ*, sloven. *brod*, čes. *brod*, poľ. *bród* atď.); p. hes. *broden*, *brodský*, *brodníci*, *Brodzane*.

broden, -a, -o, hist. men. adj. poukazujúci na miesto prechodu cez vodný tok brodom (psl. *brodъmъ*, sloven. *brodný*, plytký, ľahko prechodný cez rieku, čes. *brodný*, poľ. *brodny*, zachované v slovin. *broden*, v srb., chorv. *brodan*, bulh. *broden*). – *Brodno* 1438, *Brodna* 1508, *Brodno* 1598, dnes *Brodno*, časť mesta Žilina; motívom vzniku názvu bol brod cez blízku rieku Kysuca.

brodský, -á, -é, adj. pomenovanie priestoru v okolí vchodu do brodu cez blízku rieku. – *Baraska* 1392, *Broczke* 1452, *Broczke* 1773, dnes *Brodské*, obv. Skalica; obec vznikla v priestore vchodu do brodu cez rieku Morava; brod bol v ranom Uhorsku strážený, svedectvo o tom podáva blízky názov *Sekule*; p. hes. *Sikuli*.

brodníci, m. pl. (hist. apel. utvorené od *brod*, *brodný* príp. činnosti *-nik*, ako *robotník*) služobníci povinní starať sa o brod, o bezpečnosť povozov prechádzajúcich brodom cez rieku Váh a pod. (psl. *brodъnikъ*, blízke pol. náreč. *brodnik* ten, kto brodiac loví ryby, podob. rus. *brodnik*, brus. *brodnik*). – *Brodinc* 1152, *Brodnuk* 1251, pôv. *Brodníci*, dnes nejestvuje, osada brodníkov bola na ľavom brehu Váhu, naproti na pravom brehu Váhu bol majetok kráľovského dvora (*Crali* 1113, p. hes. *kráľ*, *kráľi*); tieto súvislosti budú sotva náhodné, naznačujú, že brod bol majetkom kráľa a že brodníci pracovali v službách kráľovského dvora, prípad. vyššej spoločenskej vrstvy, ich povinnosťou bolo starať sa predovšetkým o bezpečný prechod kráľovských či šľachtických povozov cez brod Váhu; pri brode bolo aj miesto zasadania snemu vyšších predstaviteľov kraja (p. hes. *veca* s dokl. *Weza* 1113), preto je reálne predpokladať, že brodníci boli aj im k službám.

Názov možno vyložiť aj od apel. *brodník* s iným významom, napr. s významom „rybár, ktorý loví ryby brodením po toku rieky“ alebo od apel. *brodník* s príp. miesta *-nik* (ako rybník) s významom „miesto brodu dôležitej cesty vedúcej od Nitrianskeho hradu k Bratislavskému hradu“, ale vzhľadom na blízke názvy utvorené od apel. *kráľ* a *veca* (p. hes. *kráľ*, *veca*) dala sa prednosť významu „služobníci v službách kráľovského dvora, prípad. vyššej spoločenskej vrstvy“.

brodník, m. služobník v službách kráľovského dvora alebo v službách šľachty s povinnosťou starať sa o brod, o bezpečnosť hlavne kráľovských alebo šľachtických povozov prechádzajúcich brodom, prípadne o povozy účastníkov krajského snemu; viac v hes. *brodníci*.

Brodzane, pl., vlast. apel., ľud. pomenovanie obyvateľov bývajúcich v blízkosti používaného brodu, prechodu dôležitej cesty cez plytký tok rieky. – *Brogen* 1293, *Baragian* 1327, *Brogyany* 1773, dnes *Brodzany*, obv. Partizánske; obec vznikla pri brode cez rieku Nitra pri jej sútoku s Nitricou; brodom prechádzala dôležitá cesta vedúca z banskej oblasti k Trenčianskemu hradu, pri ktorom s cestou pozdĺž rieky Nitry vytvárala križovatku so

strategickým významom; vzhľadom na to s istotou možno uviesť, že obyvatelia pôvodnej usadlosti okolím nazývaní *Brodzane*, tak ako *Brodnici* (p. hes.) na dolnom Váhu, pracovali v službách kráľovského dvora s povinnosťou starať sa o brod cez rieku Nitra, o prechod povozov cez brod a pod.; skutočnosť, že o tento priestor pre jeho strategický ráz mal záujem kráľovský dvor starého Uhorska, svedectvo podávajú dva susedné názvy obcí *Malé Uherce* a *Veľké Uherce* (s dokl. *Vgrich* 1274, *Vgrovch* 1293, *Magna Wgrouch* 1352, *Welke Uhercze* 1773, *Minor Wgrouch* 1352, *Male Uhercze* 1773), ktoré svedčia, že tu bola strážna základňa posádok Uhrov, starých Maďarov v službách kráľovského dvora; napokon presvedčivým dôkazom je aj záznam, že táto usadlosť a územie v jej okolí patrili kráľovským služobníkom (VSO I. 223).

LITERATÚRA

HSSJ I. – Historický slovník slovenského jazyka I. ved. red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991.

Kál. – KÁLAL, K., KÁLAL, M.: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica: Nákladom vlastným 1923.

Skok I. – SKOK, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srbskoga jezika. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti 1971.

SP I. Słownik prasłowiański I., red. Fr. Sławski. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1974.

SSN I. – Slovník slovenských nárečí I. Red. I. Ripka. Bratislava: VEDA 1994.

VSO I. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I. Red. M. Kropilák. Bratislava: VEDA 1977.

SKRATKY JAZYKOV

bulh. – bulharský, brus. – bieloruský, čes. – český, hluž. – hornolužický, chorv. – chorvátsky, ľud. – ľudový, ľudovo, mac. – macedónsky, maďar. – maďarský, morav. – moravské nárečie, náreč. – nárečie, nárečovo, poľ. – poľský, psl. – praslovanský, rus. – ruský, sloven. – slovenský, slovin. – slovinský, srb. – srbský, stčes. – staročeský, stmaďar. – staromaďarský, stpoľ. – staropoľský, strus. – staroruský, ukr. – ukrajinský.

INÉ SKRATKY

adj. – adjektívum, a i. – a iné, apel. – apelatívum, a pod. – a podobne, atď. – a tak ďalej, dokl. – doklad, f. – femininum, gram. – gramatický, hes. – heslo, hist. – historický, hromad. – hromadný, konc. – koncovka, koncový, lex. – lexikálny, m – meter, m. – maskulinum, m. – miesto, namiesto, men. adj. – menné adjektívum, n. – neutrum, n. v. – nadmorská výška, napr. – napríklad, obv. – obvod, okr. – okres, p. – pozri, pl. – plurál, porov. – porovnať, porovnaj, pôv. – pôvodný, prekl. – preklad, prenes. – prenesene, príp. – prípona, prípad. – prípadne, prívl. – prívlastok, r. – rok, roku, stor. – storočie, t. j. – to jest, vlast. – vlastné, zdrob. – zdrobnenina, zdrobnený.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Odras Vianoc v slovnej zásobe Starej Pazovy

ANNA MARIČOVÁ

Najväčším a najradostnejším sviatkom u všetkých Slovanov sú Vianoce. U nás v Pazove ich voláme *Kračúm*. Hoci všetci Slováci oslavujú Vianoce, i tí na Slovensku, i my na Dolnej zemi, mnohé zvyky sa líšia. Každú osadu, v ktorej Slováci žijú, charakterizujú určité špecifické tradície.

Vianociam predchádzajú Mikuláš a Lucia. V Pazove neboli nijaké zvyky, ktoré by sa spájali s Mikulášom, ale zato *Lucka* chodila s husacím krídlom a bila po prstoch tých, čo nemali niečo vyhotovené, najmä dievčatá, napr. *višití obrus*, *upleteňje kapce*, *opštrikaňje pantuške* (druh obuvi s pleteným vrchom). Hovorilo sa, že chodila v *bieľej plaxte* a tým, čo *boľi vrédni* (usilovní), *voľačo doňiesla*. Od *Lucki* do Troch kráľov sa nevaril *buob aj geľéďiňe* (zemiakové knedle), *abi ňemali vredi*. Dobré bolo, aby na *Lucku* prvý do domu prišiel muž, lebo sa verilo, že muž prináša oceľ, aby sa hrnce nerozbjali.

Tesne pred večerou na *Posiaci večer* (Štedrý večer) do každého domu, v ktorom mali deti, prichádzal *Ježiško* a do *preňej xiži* donášal *krizbám* (vianočný stromček). *Preňia* alebo tiež *stajáca xiža* bola v Pazove sviatočne zariadená izba, ktorá mala okná do ulice, nebola obývaná a boli v nej pekne *hor popraveňje* postele, *šifonér* (veľká skriňa), stôl, *kredenc*, vešiak, veľké zrkadlo – izba, ktorá i zvláštno voňala. *Krizbám* stál na stole až *do Trox kráľou* a deti si ho často chodili obzerat', ale sa ho nesmeli dotýkať. Vianočný stromček bol *opraveňj* (ozdobený). Tí majetnejší mávali ozdobenú *jedľičku* a chudobnejší iba *borovičku*.

Ježiško býval oblečený v bielom a do tváre mu deti nevideli. *Ježiškom* býval zvyčajne člen rodiny s prehodenou bielou postelňou plachtou na hlave. Vôbec nebolo dôležité, kto to je, ale čo prináša. Deti boli rady, že priniesol *krizbám*.

Pod *krizbámom* na stole v *stajácej xiži* stál tanier so *žitkom*, ktoré bolo obviazané červenou stužkou. *Žitko* sa sialo ešte na *Lucku*, aby do Vianoc narástlo, a zostávalo tam do Troch kráľov. *Krizbám* pripomínal čosi zázračné. Bolo na ňom niekoľko *gulôu* z jemného postriebreného skla, zopár mandarínok so zvláštnou vôňou, orechy *f pozlátku* (v staniole), ktorý zostal z vlnajších *cukríkou*, a *cukríke* (cukrové salónky) – *červeňie, biele, svetlie, zeleňie*... Celkom *na vršku* bola obyčajne doma urobená hviezdá zo staniolu a vaty a dolu pri koreni bola drôtom pripevnená *pečiarika* – červená huba s bielymi bodkami. Na stromčeku *sa beleli* chumáčiky z vaty. Voľakedy *Ježiško* neprinášal pod stromček darčeky, ako je to teraz zvykom, stačil *krizbám*.

Do Troch kráľov si deti chodili stromček iba obzerat' a tešiť sa z neho, a keď svitol ten deň, *krizbám rúcali*. Ozdoby sa odkladali do škatule a potom na *šifonér* a mandarínky, orechy a cukríky sa rozdeľovali na rovnaké časti, ktoré každé dieťa mohlo zjesť.

Na *Posiáci dem* sa dopoludnia *rosťahuvalo* a pieklo *slatkuo réjteša* (závin): *krumpl'ovo, kapustovo* (zo *slatkou kapustou*), *tvarohovo, makovo*, aby bolo čo na obed. Večer šiel z každej domácnosti aspoň niekto zo starších do kostola, obyčajne *mamička* (stará mať), ale i deti, ktoré mali ísť *gu spovedi*, alebo mladšie, ktoré chodili na faru, kde dostali veršiky, ktoré potom v kostole po službách odriekali. Keď sa ohlásili zvony, príprava pokrmov na slávnostnú večeru bola pri konci. Keď sa tí z kostola vrátili, mohlo sa večerať. Na Vianoce sa nevarilo v každej domácnosti rovnako. Niekde sa na *Posiáci večer* varila *slepečia supa, hlavina* (bravčová nasolená hlava, ktorá sa najprv prevarila) upečená *na tapši s krumpl'ami* (na pekáči spolu s nakrájanými zemiakmi), potom bývala *prevarená klbása a xrem*. Obyčajne sa pripravovala iba polovica hlavy, pričom ucho sa odkrojilo a dalo na zemiaky, aby nezohorelo. Deti mali najradšej ucho a mäso, ktoré im starší vyberali z vnútornej časti upečenej *hlaviňe*.

Niekde sa na večeru varila kapustná polievka a pripravovalo sa slepačie alebo bravčové mäso. V mnohých rodinách sa varili i makové alebo orechové rezance. Ryby sa v Starej Pazove na Vianoce nepripravovali a aj inokedy sa ryby konzumovali len zriedka.

Po večeri boli i *koláčike* – *oblátkovie, lepeňie s pekmezom* (lekvárom) a *posipaňie z meukín cukrom* (práškovým), *kifličke* (kysnuté koláčiky)

s pekmezom a šápi (druh koláčov, ktoré sa piekli vo formičkách) – s orechami alebo s medom. Torty sa voľakedy zriedka piekli, ale mohol byť *rolát* (roláda), ale iba s lekvárom.

Pred večerou sa pod stôl priniesla slama, *merička* s kukuricou a *korpieňka* (kôš z prútia, zdobenina srbského slova *korpa*), v ktorej boli orechy a jablká, aby bola hojná úroda a dostatok všetkého. Po večeri si všetci zastali *gu dverám* a stará mať hádzala orechy do kútov, deti ich chytali a dávali si do *ketéňki* (zástery). Potom stará mať nahlas čítala z kostolnej knižky a ostatní *lúpaľi orexe*. Ak bol orech zdravý, znamenalo to zdravie, ale ak bol *červiví*, chorobu.

Deti sa potom obyčajne vytratilí von, lebo sa tam celý večer strieľalo. Menšie deti strieľali vo dvore alebo na ulici s *karabitu* (karbidu) alebo s *praňgiji* a mládenci a mladí muži z *mažjara*, vždy na ulici. Deti si doma našli plechovku od olejovej farby (tzv. *piksľu* alebo *škatuľu*), do ktorej dali kúsok *karabitu* a napľuli naň. Plechovka sa dobre zatvorila. Na dne bola dierka, na ktorej sa držal prst. Potom sa k dierke priložila zápalka alebo sa plechovka s dierkou položila nad oheň, to potom puklo – strelilo a vrchnák vyletel. Deti sa tešili, keď veľmi puklo, ale ak nestrelilo, hovorilo sa, že *sa karabi zasrau*.

Praňgija bola kovová rúrka, do ktorej sa zostrúhalo niekoľko hlavičiek zo zápaliek a rúrka sa zapchala klincom, ktorý musel tesne priliehať a bol bez hlavičky. Rúrka a kliniec boli pripevnené na drôte alebo na silnejšom špagáte, za ktorý sa *praňgija* držala. Klincom sa muselo mocne udrieť o múr alebo o kameň, aby to puklo, strelilo.

Hoci aj pri strieľaní s *karabitu* a s *praňgiji* mohol sa niekto zraniť, najnebezpečnejšie bolo strieľanie z *mažjara*. Takí, čo si nedávali pozor, mohli pri tom prísť o ruku alebo o oko. Pri každom strieľaní platilo, že všetci okrem tých, čo držali, museli sa vzdialiť – a pri poslednom všetci aj ukryť. *Mažjar* bola väčšia špeciálne vyhotovená kovová rúra alebo *fišag* (hlaveň) z *dela*, asi polmetrový, a doň sa nedával *karabit*, ale *bárut* – *pušní prax*, ktorý sa potom mocne upchal papiermi, handrami alebo *srsťou zo svím*. Na to sa niekedy kládli ešte i kamene. Pri dne bola vyvrtaná dierka, okolo ktorej sa *namotali handri natopeňje gásom* (petrolejom), ktoré boli niekoľko metrov dlhé. To sa potom na konci zapálilo, a keď oheň prišiel po dierku, *mažjar* vystrelil. Tí smeľší *zapáľili biľu* (suchú kukuričnú byľ) a *fitil* (tlo) priložili k dierke.

Mažiar sa obrátil smerom hore alebo do diaľky. Všetci sa rozutekali a hneď na to bolo počuť silný výstrel. A aký zázrak boli vianočné prskavky – prskálice!

Po večeri mladšie manželské páry chodili *po rodíne* – k príbuzným spievať nábožné piesne a spievalo sa takto:

*Narodíu sa nám Spasiťel,
všého sveta Vikupiteľ,
z jeho príxodu šťastného
radujme sa, veselme sa
tonto Novom roku.*

Niekde sa spievalo iba pod oblokom, no obyčajne *spevárou* zavolali dnu a potom ich i pohostili večerou, nápojmi a koláčmi. Tí sa trochu pobavili a šli ďalej. Domov sa niekedy vracali až po polnoci. Najčastejšie chodili viacerí spolu alebo sa u niekoho stretli a potom spolu šli ďalej spievať a tak sa trochu pobaviť.

Deti mali v prvý deň Vianoc svoj sviatok, lebo chodili *polazovať* (vinšovať) k susedom a k príbuzným, ktorí ich vopred volali. *Polazuvári* dostávali do *batošťa* jablká, orechy, koláče, niekedy i pomaranče, figy, slivky alebo nejaké *dinárige* (drobné peniaze). Nosili si aj poskladané vreckovky, do ktorých sa výslužka *zaviazala*. Ten, kto sa chystal *polazovať*, musel sa naučiť odriekať nejaké veršičky – tí mladší kratšie a starší dlhšie.

V Starej Pazove *sa polazovalo* napríklad takto:

I. ***Ja so malá pana***

*Ja so malá pana, šecká zacikaná,
dajte mi tisícku, nak si kúpiN sukničku.*

II. ***Ja so maľí juhás***

*Ja so maľí juhás, polazujem u vás,
ouce sa mi na doľiňe a ja behám po dedíňe,
kapselka mi trčí a pez do něj vrčí,
dajte mi orieške, nak sa mi napučí.
Pri nemeckej škole aj pri kostole,
taN ftáci spievaju, Pána Krista vítaju.
VítaNže ho, vítan, dinárik si pítan,
dinárig mi dajte, zbohom ostávajúte.*

III. *Ja so maľí, ňeveľičkí*

*Ja so maľí, ňeveľičkí, pítaN si ja do kapsički,
kus koláča, kus pagáča, doňesieN vám zajtra táča.*

Tí starší, ktorí už chodili do školy, mali náročnejšie veršiky:

I. *Višla hviezda*

*Višla hviezda na kraj sveta, zasvieřila na póu sveta,
ňebola to hviezda jasná, ale bola mař krásna,
išla ona plakajúci, svojho sina hľadájúci.
A vi, páni ňeveseľí, či sře Krista ňevideľi?
Ňevideľi, ňevideľi, ako piatok pri večeri,
xľeba lámal a rozdával, svatej krvi piř dával,
jeřte, piřte, pamatujřte, už ma viacej ňevideľře.*

II. *A taN hore*

*A taN hore, sláunom zbore, aňieľ zvestuje,
že Spasiteľ, Vikupiteľ na zem stupuje.
Čaz radosř veselosř, na zemi je pľes,
čistá pana Krista Pána porořila dňes.
Jozef aj z Máriou naňho sa dřivaju,
ovečke aj s kravičkami řeple naňho dřixaju
a Ježiška ohřievaju.
Sláva Bohu, milosř mnohu, poďme k ňemu,
spiřevajme mu nocóu aj dňom. Amem.*

Druhý deň Vianoc bolo Šteřana a tretí Jána. A Janóu bolo v Pazove veľa, sotvakto nemal v rodine aspoň jedného. Dopoludnia sa ich obyčajne išlo *obesiť* a večer *otkvačiť*. Chodilo sa *odmieňať Jána* (gratulovať mu k meninám).

Nový rok sa nevítal tak slávnostne ako Vianoce. V prvý deň po Silvestri dospeli *viNšovali* pri návřteve:

*ViNšujeN vám Noví rok,
vipadóu váN s peci bok
a zo šařľa uxó, a z gazďřne bruxó,
gazďřina sa opila, řepci vodu nosila,
kapusta jěj zňila, že si ňeumila.*

Dnes sa už sotvakde *polazuje* alebo *vinřuje*. Na tieto zvyky sa pamätajú iba tí starší, ktorí si radi spomínajú, ako to voľakedy bolo.

ROZLIČNOSTI

Viete, kto sú frikulíni?

Väčšina opýtaných by na uvedenú otázku naisto odpovedala záporne. Je to pochopiteľné, keďže ide o neologizmus, resp. okazionalizmus, t. j. výslovne príležitostné slovo, ktoré sa vyskytlo v konkrétnom publicistickom texte literárneho časopisu ako výrazový prostriedok reagujúci na súčasný jednosmerný pohyb v našej slovnej zásobe – na anglicko-slovenské jazykové kontakty (pozri Literárny (dvoj)týždenník, roč. XX, 16. 5. 2007, s. 5). Pred opisom jeho významu a slovotvornej štruktúry bude užitočné urobiť stručný náčrt jazykovej situácie, v rámci ktorej naznačený pohyb prebieha a ktorá tvorbu takýchto slov vyvoláva, aby sa zreteľnejšie odkryla jedna z príčin vzniku podobných okazionalizmov.

Jazykovú situáciu po roku 1989 možno okrem iného charakterizovať ako veľkú inváziu nepotrebných anglicizmov do slovenskej slovnej zásoby a pravdaže aj do prehovorov realizovaných vo všetkých typoch jazykovej komunikácie. Zo začiatku to boli napr. slová *shop*, *pub*, neskôr do tohto vecného okruhu pribudli slová *babyshop*, *fast food* a mnohé ďalšie, ktoré vysúvajú na okraj domáce slová *obchod*, *hostinec* (*krčma*), *dojčenský tovar*, *občerstvenie*. V športovej oblasti sú to slová *pressing*, *timingový*, *čelendžerový* a ďalšie, ktoré pomáhajú zabúdať na domáce výrazivo, konkrétne na slová *nátlak*, *načasovaný* (*načasovaná prihrávka*), *vyraďovací*. Udomácnilo sa slovo *comeback* namiesto *návrat* a to isté sa stáva so slovom *singl* (*byť, žiť singl*), namiesto ktorého doteraz spoľahlivo fungoval celý súbor štylisticky diferencovaných domácich pomenovacích prostriedkov, ako *samotár*, *osamotený*, *sám*, *starý mládenec*, *stará dievka* a i. Výdatne do tohto prúdu prispievajú aj odborné texty, kde napr. ustálené slová (termíny) *vzorec*, *schéma*, *raster* vytláča anglicizmus *pattern* (porov. *metabolic pattern* – *metabolický vzorec*; *uplatnenie Pattern recognition techník štatistickej analýzy* – *uplatnenie rozpoznávacej schémy techník štatistickej analýzy*; slovenčina

má predsa ekvivalenty anglických slov *pattern, recognition*). Rovnako výdatný, ba hádam aj výdatnejší je prítok do spomínaného prúdu z prostredia reklamných agentúr, zábavného priemyslu či populárnej hudby, odkiaľ navyše často počuť nekvalifikovanú predpojatú kritiku zvukových vlastností slovenčiny ako nepoužiteľného jazyka – preto mnohé slovenské skupiny uprednostňujú spievanie po anglicky.

Časopis Kultúra slova reaguje na uvedené zaobchádzanie s bežnou aj odbornou slovnou zásobou, na nevhodnosť takýchto postupov a zároveň podáva návrhy na riešenie konkrétnych prípadov. Na stránkach tohto časopisu sa napr. namiesto nedávno vysoko frekventovaného anglicizmu *stand by credit* navrhol a v praxi aj uplatnil ekvivalent *preklenovací úver*, ponúkli sa slovenské názvy masážnych prístrojov, potenciálne slovenské ekvivalenty vraj nepreložiteľného spojenia slov *public relation* (styk s verejnosťou) atď.

Na prehnané poangličťovanie slovenčiny však nereagujú iba autori uvedených príspevkov, ale aj čitatelia Kultúry slova. Robia to napr. takto: „Ak to takto pôjde ďalej, naši potomkovia budú mať slovenské slovníky, ktoré už budú obsahovať len časť bohatej slovnej zásoby nášho národa. Zaujímavá je aj skutočnosť, že čitateľská verejnosť mnohým cudzím slovám nerozumie.“ (J. Rabatin, Kultúra slova, 1997, roč. 31, č. 6, s. 320) Aj príspevky autorov, aj názory priaznivcov slovenčiny a jazykovej kultúry (isteže nielen čitateľov Kultúry slova, ale aj širšej verejnosti) vyjadrujú záporné stanovisko k presycovaniu slovenčiny anglicizmami. Neraz sa však takéto stanovisko vyjadruje aj iróniou a žartovaním o neuváženom preberaní slov z angličtiny. Irónia ako prostriedok odmietania istej problematickej alebo nepohodlnej skutočnosti sa nedávno použila v rozsiahlom, materiálovo dostatočne podloženom texte v časopise Kultúra (pozri fingovaný novinársky rozhovor v tohtoročných číslach 4 a 5 a dva články s príznakovým a provokujúcim názvom *Prečo nenávidím slovenčinu, prečo nenávidím Slovákov* v číslach 1 a 3).

Na irónii a žartovaní postavil svoj článok *Frikulíni a iné zábavnosti* Maroš M. Bančej (pozri Literárny (dvoj)týždenník zo 16. mája 2007, s. 5). Píše, že ho „potešilo“ (rozumej popudilo), ako sa na nábreží Dunaja budujú mrakodrapy, iba ho „trochu zmiatli názvy týchto budúcich dominánt. Posúďte sami: *Eurovea, Forum Bussines Center, Westend Square, Digital Park II...*“ Uvádza ich dvanásť. Mala by to byť dobrá správa, veď v hlavnom

meste Slovenska bude – obrazne povedané – filiálka ktoréhokoľvek mesta z anglofónnej oblasti na Západe. V nadväznosti na to sa Bančej rozepamätúva, ako si dakedy mladí Bratislavčania organizovali stretnutia na *Železnej studničke, pri Snežienke, na Kolibe*, spomína ešte *Trnávku, Somársku líku*, teda napospol názvy utvorené z domácich jazykových prostriedkov a vymyslené vlastnými, nie vypožičanými hlavami. V budúcnosti to bude konečne to pravé: „Maroš vyzdvihne Ivetu v *Millenium Tower III.*, prinajmenšom pôjdu na *Westend Square*, a keď sa tam zídu s Ferom, môžu ostatných počkať v *River Parku...* atď.“

Stupňujúca sa manipulácia s anglickými apelatívami aj vlastnými menami v komunikácii realizovanej v slovenskom jazyku vyvoláva potrebu pomenovať takých používateľov slovenčiny, čo programovo a zámerne obchádzajú slovenské slovo ako vraj nedostatočné, nespôsobilé plniť ich predstavu o používaní takého jedinečného nástroja dorozumievania, ako je jazyk. Oficiálny názov zatiaľ neexistuje a možno sa ani nikdy neutvorí, ale neoficiálne pomenovanie – okazionalizmus *frikulín* – sa už dostáva do obehu. Jeho stavebnými prvkami sú anglické slová *free, cool, in*, výmyselne, i keď v nesúlade s bežnými systémovými slovotvornými postupmi spojené podľa výslovnosti anglických slov do bizarej zloženiny *frikulín*. Keby sa okazionalizmus *frikulín* dostal do slovníka slovenského jazyka, jeho význam by lexikograf pravdepodobne opísal takto: používateľ slovenčiny, ktorý dôveruje iba angličtine.

Používanie anglických vlastných mien v slovenskom prostredí a navyše v hlavnom meste Slovenska prichodí Bančejovi ako „provinciálne, snobské a v konečnom dôsledku smiešne“. Súhlasíme s týmto postojom a jeho platnosť vztáhuje aj na apelatívnu slovnú zásobu a jej včleňovanie do všetkých typov textov. Absolútna väčšina anglicizmov v slovenských textoch sa totiž používa samoúčelne, je nefunkčná a neslúži základnému cieľu jazyka, t. j. dorozumievaniu. Manifestuje sa ňou servilnosť povýšená nad národné záujmy a neochota priznať rovnocennosť slovenčiny s inými vyspelými jazykmi vrátane angličtiny.

Ivan Masár

Paralympijský či paraolympijský?

V nedávnej dennej tlači i v rozhlasovom a televíznom spravodajstve zaujala našu pozornosť informácia o problémoch s obsadením vedúcej pozície v *Slovenskom paraolympijskom výbore*. V titulkoch i v správach sa však popri tvare *paraolympijský* viackrát objavila podoba *paralympijský*, a to nielen v uvedenom konkrétnom názve výboru, ale aj vo všeobecných pomenovaniach: *paralympijské hnutie*, *paralympijské centrum*, *letná*, *zimná paralympiáda* a pod. Sú tieto podoby slova náležité?

Všeobecné podstatné meno ženského rodu *paraolympiáda* je zložené zo základového slova *olympiáda* súvisiaceho so starogréckym slovom *olympiada* (pôv. *olympias*), ktorým sa pomenúvalo štvorročné obdobie medzi olympijskými hrami konanými v *Olympii*, a predpony *para-*, čo je pôvodne grécka predložka s významom *blízko*, *pri*, *vedľa*. Dnes má táto predpona bohatšie významové rozpätie: *vedľa*, *pri*, *spolu*, *skrze*, *proti*, *minus* a iné, v závislosti od príslušného vedného odboru (Slovník cudzích slov, 2006).

V našom prípade slovo *paraolympiáda* označuje športovú olympiádu zdravotne postihnutých športovcov, špeciálnu olympiádu, ktorá sa uskutočňuje paralelne s novodobými olympijskými hrami každé štyri roky.

V kodifikačných príručkách Krátky slovník slovenského jazyka z roku 2003 (štvrté, doplnené a upravené vydanie) a Pravidlá slovenského pravopisu (v poslednom treťom, upravenom a doplnenom vydaní z roku 2000) sa uvádza vzťahové prídavné meno *paraolympijský* v rámci heslového slova *paraolympiáda*. Na odôvodnenosť používať podstatné meno *paraolympiáda*, prídavné meno *paraolympijský* a pomenovania osôb *paraolympionik* a *paraolympionička* v časopise Kultúra slova upozornil už M. Považaj (porov. príspevok *Paraolympiáda či paralympiáda?* Kultúra slova, 1999, roč. 30, č. 5, s. 302 – 303). V súčasnej spisovnej slovenčine je teda náležitý tvar *paraolympiáda* a ďalšie odvodené slová: *paraolympijský*, *paraolympionik*, *paraolympionička*, a to napriek tomu, že v Slovníku cudzích slov z roku 2005 sa uvádzajú popri uvedených slovných formách aj podoby *paralympiáda* a *paralympijský* označené kvalifikátorom *ofic.* (oficiálny). Nazdávame sa, že je namieste nielen v oficiálnej sfére, v médiách, ale aj v bežnom komunikačnom styku používať jednotnú, a to kodifikovanú podobu týchto slov.

Veríme, že úspora komunikácie alebo neznalosť jazykovej normy (?) nás neprinúti pochutnávať si na *pararechoch* a nie na *paraorechoch*. V tomto prípade však ide o zložené slovo *paraorech*, kde prvá časť *para-* je nesklonné prídavné meno podľa pomenovania brazílskeho prístavu *Pará*.

Anna Rollerová

KS

SPRÁVY A POSUDKY

Zastavenie pri vzácnom životnom jubileu prof. Rudolfa Krajčoviča

Už päťdesiatšesť rokov sa na stránkach jazykovedných a iných publikácií môžeme stretnúť s menom univerzitného profesora PhDr. Rudolfa Krajčoviča, DrSc. Presne v polovici 20. storočia, t. j. roku 1950, začal uverejňovať svoje prvé príspevky a kontinuita jeho tvorivej publikačnej aktivity sa odvtedy neprerušila podnes.

Rudolf Krajčovič sa narodil v Trakoviciach v Trnavskom okrese 22. júla 1927 a jeho kontakt s okolitým svetom okrem rodiny a školy formovala úrodná trnavská nížina a prevažujúci poľnohospodársky spôsob života v nej. Študoval na gymnáziu v Trnave a v Hlohovci a po jeho absolvovaní sa roku 1947 zapísal na Filozofickú fakultu vtedajšej Slovenskej univerzity (terajšej Univerzity Komenského) v Bratislave na slovakistiku a filozofiu. Jeho odborný a ľudský profil ovplyvňovali také osobnosti slovenskej jazykovedy, ako boli profesori Ján Stanislav a Eugen Pauliny. Ešte pred dokončením vysokoškolského štúdia sa roku 1950 stal asistentom na Katedre slovenského jazyka a literatúry, od roku 1954 na samostatnej Katedre slovenského jazyka. Na tomto pracovisku dosiahol aj svoje najvyššie vedecko-pedagogické hodnosti (docenta a profesora slovenského jazyka) a zostal mu verný až do odchodu do dôchodku roku 1992. Ako vysokoškolský pedagóg vchoval celé generácie učiteľov slovenského jazyka, redaktorov, prekladateľov a iných kultúrnych pracovníkov. Zaslúžil sa aj o výchovu slovakistov na zahraničných univerzitách: v rokoch 1970 – 1971, 1975 – 1976 a roku 1981 prednášal na Štátnej Lomonosovovej univerzite v Moskve. Okrem toho absolvoval početné prednáškové pobyty na viacerých európskych univerzitách, najmä v slovanských krajinách.

Vedecké dielo profesora Rudolfa Krajčoviča zahŕňa vyše dvadsať knižných publikácií, z nich o niečo menej ako tretinu vydal v spoluautorstve,

ďalej do dvesto vedeckých štúdií, uverejnených v domácich aj zahraničných periodikách, vyše sto odborných príspevkov, recenzií, príležitostných a hodnotiacich textov a rozhovorov v časopisoch a novinách. Zaslúžil sa aj o vydanie historických dokumentov a literárnych textov využívaných najmä na študijné ciele. Predovšetkým jeho knižné práce sa využívajú ako bohatý, prehľadne usporiadaný a prístupný zdroj informácií najmä pri štúdiu slovenského jazyka na vysokých školách. Osobitne sa žiada pripomenúť, že práce profesora Krajčoviča najmä z okruhu starších a najstarších dejín slovenského jazyka bohato používajú aj predstavitelia iných vedných odborov, predovšetkým historici.

Vo svojom vedeckom diele obsiahol širokú oblasť slovákistických, slavistických a všeobecnojazykovedných otázok, no predovšetkým sa venuje týmto témam: dejiny slovenského jazyka, osobitne historická fonológia, historická morfológia a historická lexikológia, slovenčina vo vzťahu k iným slovanským jazykom, praslovanská genéza slovenčiny, slovenské nárečia, osobitne juhozápadoslovenské, onomastika, najmä toponomastika, dejiny spisovnej slovenčiny, dejiny slovenskej jazykovedy a dejiny jazykovej kultúry.

Profesor Rudolf Krajčovič patrí medzi tých slovenských jazykovedcov, ktorí sa od začiatku svojej vedeckej práce intenzívne venovali najstarším dejinám slovenského jazyka a jeho praslovanskej genéze a priniesli presvedčivé vedecké argumenty o samostatnom vývine slovenského jazyka od rozpadu praslovanskej jednoty v 10. storočí podnes. Túto problematiku rozoberá najmä vo svojej fundamentálnej práci *Slovenčina a slovanské jazyky. I.* s podtitulom *Praslovanská genéza slovenčiny*, ktorá vyšla roku 1974. Jej pokračovanie – *Slovenčina a slovanské jazyky. 2.* s podtitulom *Fonologický vývin* – vyšlo s takmer tridsaťročným odstupom až roku 2003. Autor v tejto práci vychádza z predpokladu, že praslovanský jazyk už pred vznikom samostatných slovanských jazykov bol nárečovo diferencovaný a tvorili ho tri skupiny takzvaných makrodialektov: západná, východná a južná. Tieto skupiny sa ďalej vnútorne členili a stali sa tak teritoriálnym východiskom na postupné sformovanie jednotlivých slovanských jazykov. Slovenčina svojím pôvodom patrí do západoslovanskej skupiny dialektov a jej praslovanský základ sa utvoril v karpatsko-naddunajskom priestore. Charakteristické znaky strednej slovenčiny (najmä v oblasti fonológie), ktoré sa v časti slavistiky

pokladali za takzvané juhoslavizmy, autor nehodnotí ako prevzaté z južných slovanských jazykov, lež ich preberá ako súčasť väčšieho komplexu nezápadoslovanských prvkov, ktoré sa najväčšmi skoncentrovali práve v centrálnej karpatsko-naddunajskej oblasti.

Fonologický vývin slovenského jazyka autor samostatne spracoval v anglicky písanej monografii *Historická fonológia slovenského jazyka*, ktorá vyšla v univerzitnom vydavateľstve v Heidelbergu v Nemeckej spolkovej republike roku 1975.

Komplexnému spracovaniu vývinu slovenského jazyka profesor Rudolf Krajčovič venoval viaceré publikácie: už roku 1961 vydal monografiu *Vývin slovenského jazyka*. Z roku 1964 je práca *Náčrt dejín slovenského jazyka* v 1. vydaní, v 2. vydaní vyšla roku 1971. Práca *Pôvod a vývin slovenského jazyka* pochádza z roku 1981 a práca *Vývin slovenského jazyka a dialektológia* bola publikovaná roku 1988.

S neobyčajnou pozornosťou v odbornej aj širšej kultúrnej verejnosti sa stretlo Krajčovičovo dielo *Svedectvo dejín o slovenčine*, vydané v 1. vydaní roku 1977, v 2. vydaní o tri roky neskôr, ktoré popularizačnou formou čitateľom približuje dejinné osudy nášho jazyka od čias pôsobenia svätého Cyrila a Metoda na území našich predkov v druhej polovici 9. storočia po dnešné časy. Práca vychádza z bohatého dokumentačného materiálu a pozornosť čitateľa priťahujú aj početné ilustrácie.

Širokému okruhu čitateľov je určená aj publikácia *Pri prameňoch slovenčiny* s podtitulom *Eseje* z roku 1978, ktorá príťažlivým esejistickým spôsobom podania záujemcov zainteresúva o dejinné osudy slovenčiny a rovnako prináša bohaté ilustrácie ukazujúce bohatstvo kultúrnej a umeleckej tvorby z územia Slovenska a jeho prírodných krás.

Zo starostlivo zozbieraných dokumentov autor vychádza aj v knihe *Veľká Morava v tisícročí slovami prameňov, legend, kroník a krásnej spisby*, publikovanej roku 1985.

Slovníkovým spôsobom autor spracúva neobyčajne bohaté údaje zo slovenskej histórie, tak ako ju podnes zachytávajú a pred bežným zrakom zároveň aj zahaľujú názvy našich obcí a miest, vo svojej najnovšej publikácii z tejto oblasti, ktorá nesie názov *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest* a vyšla roku 2005.

Starostlivý prístup profesora Krajčoviča ku sprostredkúvaniu poznatkov z dejín nášho jazyka najmä formou vyučovania na vysokej škole vidno z toho, koľko pozornosti ako vysokoškolský učiteľ venoval vydávaniu študijných textov k dejinám slovenského jazyka a ich vedeckej interpretácii. Už roku 1963 vychádza jeho *Súbor textov a cvičení zo slovenskej historickej gramatiky*, roku 1966 práca *Technika jazykovej interpretácie* so zameraním na vývin slovenského jazyka a roku 1979 vydáva *Textovú príručku k dejinám slovenského jazyka*.

S Krajčovičovým záujmom o dejiny slovenského jazyka úzko súvisí záujem o slovenské nárečia. Okrem početných vedeckých štúdií roku 1964 vydáva svoju nárečovú monografiu *Pôvod juhozápadoslovenských nárečí a ich fonologický vývin*.

Najmä v ostatných dvoch desaťročiach sa profesor Rudolf Krajčovič intenzívne venuje dejinám spisovnej slovenčiny a jazykovej kultúry. Svedčia o tom viaceré knižné publikácie vydané v spoluautorstve s profesorom P. Žigom a s autorom tohto jubilejného príspevku. Rudolf Krajčovič v nich spracoval časti o predspisovnom období vývinu spisovnej slovenčiny, ako aj o Bernolákovej kodifikácii spisovnej slovenčiny (to sa týka dvoch prác napísaných v spoluautorstve s P. Žigom: *Dejiny spisovnej slovenčiny. Študijná príručka a texty*, ktorej 1. vydanie vyšlo roku 1990 a 3. vydanie o šesť rokov neskôr, a *Dejiny spisovnej slovenčiny* z roku 2002), prípadne aj časti o Štúrovej, Hattalovej a Cambelovej kodifikácii spisovnej slovenčiny až po koniec 19. storočia (to sa týka tiež dvoch prác napísaných v spoluautorstve s J. Kačalom: *Náčrt dejín spisovnej slovenčiny*, ktorá vyšla v dvoch vydaniach v rokoch 2001 a 2005, a najnovší *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny*, vydaný roku 2006).

Do uvedeného radu prác patrí aj *Príručka k dejinám spisovnej slovenčiny*, vydaná roku 1999 v spoluautorstve s P. Žigom. Táto „vysokoškolská príručka“ má odlišnú koncepciu: zahŕňa kapitoly *Slovník základných pojmov, reálií a osobností* a *Čítanie textov a rozbor ich jazyka*, ktoré spracoval R. Krajčovič, a *Výber historického pramenného materiálu s prehľadom základných vývinových období*, ktorých autorom je P. Žigo.

O Krajčovičovom trvalom vedeckom záujme o dejiny spisovnej slovenčiny svedčia aj viaceré seriály príspevkov uverejňované v časopise *Kultúra slova*: v ročníkoch 1981 – 1982 to boli *Kapitoly z dejín jazykovej kultúry*,

v ročníku 1996 príspevky o ustaľovaní normy spisovnej slovenčiny v 2. polovici 19. storočia (v období po hodžovsko-hattalovskej reforme spisovnej slovenčiny) a v 1. polovici 20. storočia (od posledného vydania Cambelovej Rukováti až po vyjdenie Pravidiel slovenského pravopisu roku 1953) a napokon v ročníkoch 2004 – 2005 súbor príspevkov pod názvom *Z galérie osobností v dejinách spisovnej slovenčiny*. Možno povedať, že v týchto svojich prácach obsiahol celú historickú panorámu jazykovej kultúry, od najstarších čias, t. j. od zrodu slovenského jazyka, až po dnešné dni.

Ukazuje sa, že profesor Rudolf Krajčovič kráča v šľapajach svojich slávnych učiteľov na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, ktorí sa vo svojom vedeckom diele venovanom slovenčine zaoberali nielen jej historickým vývinom, slovenskými nárečiami a vzťahom slovenčiny s inými slovanskými jazykmi, ale aj súčasnou spisovnou slovenčinou, jej kultúrou a problematikou jej vyučovania.

Neobyčajne bohaté jazykovedné dielo profesora Rudolfa Krajčoviča, tak ako sme ho v našom jubilejnom príspevku nakrátko predstavili, vzbudzuje uznanie a úctu aj hĺbkou svojho mysliteľského ponoru do skúmanej problematiky, argumentačnou presvedčivosťou aj tým, ako sa prihovára svojmu čitateľovi: cítiť za ním nielen systematika a vedca, ale aj citlivého človeka a spoločensky aj národne zaangažovaného tvorca. Za jeho celé doterajšie celoživotné dielo venované slovenskému jazyku profesorovi Krajčovičovi patrí úprimná vďaka nielen od jeho žiakov, ale aj od širšej slovenskej kultúrnej verejnosti. Želáme jemu aj sebe, aby v ďalších rokoch života mohol pokračovať v napĺňaní svojich tvorivých životných cieľov na prospech slovenčiny a slovenskej kultúry.

Ján Kačala

40. Chalupkovo Brezno

Mesto Brezno zaliate slnečnými lúčmi privítalo 12. októbra 2007 približne 200 pedagógov z rôznych kútov Slovenska. Viacerí z nich už niekoľký raz, iní po prvýkrát prišli pokúšať šťastie, lepšie povedané zmerať si sily a talenty v tradičnej súťaži *Chalupkovo Brezno*. Jubilejný 40. ročník celoslovenskej prehliadky záujmovej umeleckej tvorivosti pedagogických

zamestnancov sa niesol v osobitne slávnostnej atmosfére. Hlavní organizátori Ministerstvo školstva SR a mesto Brezno v spolupráci s ďalšími významnými inštitúciami a pracoviskami pre rozvoj kultúry a umenia, napr. Ministerstvom kultúry SR, Odborovým zväzom pracovníkov školstva a vedy na Slovensku, Banskobystrickým samosprávnym krajom, Krajským školským úradom v Banskej Bystrici a ďalšími pripravili Chalupkovmu Breznu oslavu, ako sa patrí.

Položením kytíc k pamätníku Jána Chalupku a následným slávnostným otvorením v piaristickom kostole sa Chalupkovo Brezno 2007 oficiálne začalo už v piatok popoludní. Večer prvého dňa sa niesol v znamení stretnutia s redaktormi Učiteľských novín Dušanom Mikolajom a Petrom Holkom, ako aj vzájomných stretnutí zakladajúcich a dlhoročných organizátorov podujatia Ladislava Bartka, Ladislava Šimona a ďalších pravidelnejších i sporadických či celkom nových účastníkov. Realizátori podujatia z Mestského kultúrneho strediska v Brezne, z Gymnázia Jána Chalupku a Horehronského múzea prejavovali osobitnú pozornosť L. Bartkovi, ktorý v rokoch 1958 – 1970 pôsobil v miestnom gymnáziu a podieľal sa tak na výučbe i výchove mnohých osobností súčasného breznianskeho života.

Sobotný program bol naplnený súťažami, ich hodnoteniami a množstvom sprievodných akcií. O 9.00 hod. sa začal seminár o pôsobení piaristov v Brezne a v rovnakom čase sa začali aj prehliadky záujmovej umeleckej tvorivosti pedagogických pracovníkov od prednesu poézie a prózy, osobitne prózy pre deti, i vlastnej literárnej tvorby, takisto osobitne prozaickej, básnickej a tvorby pre deti a mládež, cez výstavy výtvarných prác, hudobných prezentácií až po novú a nemenej obľúbenú kategóriu videofilmu. Keďže jednotlivé sekcie boli umiestnené v rôznych objektoch (gymnázium, synagóga, základná umelecká škola), účastníci podujatia mali možnosť poznať prakticky celé centrum Brezna.

Z pestrej ponuky sme si vybrali sekciu umeleckého prednesu poézie, v ktorej bolo 11 súťažiacich. Predseda poroty Vladimír Patráš otvoril prehliadku recitátorského umenia predstavením poroty, prezentáciou účastníkov a krátkym vstupom o teórii a umení prednesu. V rámci prehliadky odzneli verše slovenských klasikov (Sama Chalupku, P. O. Hviezdoslava, S. H. Vajanského), ale i súčasných domácich a zahraničných autorov (Jána Buzássyho, Joža Urbana, výber zo švédskej poézie) či úryvky z vlast-

nej tvorby. Veľmi vítaný bol ďalší program v tejto sekcii: širšie expozé V. Patráša (mimochodom takisto jedného z dávnejších laureátov Chalupkovho Brezna) o nevyhnutnej súhre komplexu faktorov, ktoré sa podieľajú na celkovom vyznení prednesu a robia ho naozaj umeleckým. Jednotliví členovia poroty boli potom súťažiacim k dispozícii na individuálne konzultácie a tí ich aj hojne využili. Popoludňajšie vyhodnocovanie výsledkov však bolo poznačené nie celkom zvládnutou organizáciou: o tom, či a kde sa možno dozvedieť výsledky, boli len nejasné indicie. Stretnutie všetkých prednášajúcich (spolu poézie aj prózy), ktoré sme napokon predsa objavili, sa nieslo v duchu spontánnej diskusie o takmer všeobecnom nedoceňovaní učiteľov slovenského jazyka a o problémoch dostať na účasť na takomto podujatí súhlas riaditeľa školy, o financovaní cesty ani nehovoriac. Odznali aj názory na kritériá hodnotenia umeleckého prednesu, ktorý je dnes iný ako pred desiatimi či dvadsiatimi rokmi; vítané by boli spoločné semináre (workshopy) o teórii a praxi umeleckého prednesu i jeho hodnotenia v súčasnosti. Záverečné odovzdávanie diplomov všetkým zúčastneným (najviac ocenených bolo v bronzovom pásme, výberovo bolo obsadené strieborné pásmo a len jednotlivito zlaté pásmo a ceny laureátov) bolo aspoň akým-takým zadosťučinením za vynaloženú námahu.

Spríjemnením popoludnia bolo pre účastníkov jubilejného Chalupkovho Brezna 2007 otvorenie výstavy Piaristi v Brezne a stretnutie s učiteľkami (slovenskými i maďarskými) z Békešskej Čaby, s ktorou má Brezno úzke družobné vzťahy. Na vernisáži výstavy ich umeleckých prác nechýbali okrem ručných prác prítomných učiteliek ani tradičné maďarské pochúťky, ako chlieb, klobása a kalíšky domácej pálenky. Využili sme, že sa táto sprievodná akcia konala na pôde Horehronského múzea, a v rozhovore s jeho pracovníčkou sme sa informovali o rôznych aktivitách a možnostiach múzejníctva v tomto regióne. Pozreli sme si stálu expozíciu o živote a kultúre ľudu na Horehroní a presvedčili sa o bohatej histórii mesta i celej oblasti.

Večer víťazov – aj tak by sme mohli nazvať večer v hoteli Ďumbier, kde prebehlo dekorovanie laureátov 40. ročníka Chalupkovho Brezna, odovzdávanie cien víťazom z rúk primátora mesta Jaroslava Demiana, prezentácia víťazov a interpretácia života Terézie Vansovej v podaní študentov Akadémie umení z Banskej Bystrice. Spoločenský večer sa ďalej uberal v rytme tancu a dobrej nálady, ktorú spríjemňovalo breznianske hudobné trio. Radosť

z vydareného podujatia, získaných ocenení, ako aj zo stretnutí, z výmeny skúseností a upevňovania vzťahov, ktoré sa každoročne prehlbujú na mieste tradičného Chalupkovho Brezna, takmer nemala konca.

Nedeľa privítala účastníkov Chalupkovho Brezna 2007 skutočnou záplavou snečných lúčov a ponúkla im spolu s organizátormi príjemný výlet k prameňu Jána Chalupku do Krpáčova. Pozvanie však nevyužili všetci, viacerí sa radšej vybrali zavčas na spiatočnú cestu domov, aby sa mohli pripraviť na nasledujúci pracovný deň v škole.

Počas celého víkendu sa o komfort účastníkov i členov porôt vynikajúco staralo mesto Brezno v spolupráci s Hotelovou akadémiou Brezno. Študenti a študentky akadémie boli vždy vyzbrojení dobrou náladou a úsmevom, ktorým podčiarkovali príjemnú atmosféru podtatranského prostredia.

Oslávili sme 40. výročie Chalupkovho Brezna, odovzdali sme putovné porotcovské stoličky z rúk tých, čo 40 rokov dohliadali na priebeh súťaže, do rúk mladších. Prežili sme pod Tatrami príjemný čas. O rok stretneme sa azda zas.

Katarína Gajdošová – Mária Šimková

Medvedia služba popularizácii jazykovedy

[BÖHM, Stanislav: *Jazykové okienko so Spoločníkom*. Ružomberok: TESFO Ružomberok 2006. 162 s.]

Popularizácia vedeckých poznatkov tvorí dôležitú, ba v istom zmysle nevyhnutnú súčasť života každého vedného odboru. Táto skutočnosť sa osobitne týka jazykovedy, ktorá skúma každodenne a prakticky nevedomene používaný dorozumievací nástroj. Fakt, že jazyk sa pokladá za samozrejmosť, s ktorou sa stretáva každý a ktorej každý rozumie, má za následok, že ľudia nezriedka s nevdôľou prijímajú pripomienky odborníkov týkajúce sa jazykovej úrovne komunikátov. S existenciou takejto aprioristickej rezistencie musí počítať každý popularizátor jazykovedných poznatkov. O to je

táto úloha náročnejšia, o to dôkladnejšie a s väčším nasadením je potrebné k popularizácii pristupovať. Súdni používatelia jazyka totiž vycítia, či sa prezentujú objektívne poznatky s oporou v norme a v úze.

Jednou zo základných funkcií jazykovedných popularizačných článkov je zvyšovanie jazykovej kultúry. Takýto cieľ, aj keď formulovaný len implicitne (porov. s. 10), má aj recenzovaná kniha *Jazykové okienko so Spoločníkom*. Ide o súbor článkov publikovaných v ružomberskom regionálnom dvojtýždenníku *Spoločník* v rokoch 2002 – 2005. Tomu zodpovedá aj štruktúra publikácie, ktorá je rozdelená podľa rokov na štyri časti, kde sa pozornosť postupne venuje predovšetkým štylistickým, lexikologickým, syntaktickým a morfológickým otázkam. Na konci sa nachádza register slov, slovných spojení a termínov, chýba však zoznam použitej literatúry.

Hneď na začiatku musíme konštatovať, že nesporne dobrý úmysel – prispieť k jazykovej osvete – sa v súbornom vydaní v knižnej podobe znižuje prítomnosťou priveľkého počtu omylov, nedopatrení a zjednodušení.

Za jeden z najzávažnejších nedostatkov knihy S. Böhma pokladáme to, že sa v nej neberie dostatočný zreteľ na funkčnosť jazykových prostriedkov s ohľadom na meniace sa typy komunikačných situácií. Na jednej strane autor poznamenáva (s expresívnym a nazdávame sa, že neadekvátnym podtónom), že „hovorový štýl je viac či menej súkromný, preto býva aj uvoľnenejší. Vyjadrovanie je nepozorné, v súčasnosti katastrofálne nedbalé“ (s. 23). Na druhej strane kritizuje (opäť subjektivisticky) práve tie jazykové prostriedky, ktoré sú pre hovorový štýl typické. Napríklad: „Rozvadení rodičia sa už odmietajú baviť o tom, komu po rozvode pripadnú deti; cestná kontrola sa s nami vôbec nebaví a neparí nám pokutu. Všetci ste sa už s podobným nezmyslom stretli?“ (s. 13). „Nezmyselný“ a autorom pranierovaný význam slovesa *baviť* s príslušným kvalifikátorom uvádza aj základná kodifikačná príručka, Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd., 2003; ďalej KSSJ): 3. expr. veselo sa zhovárať: *celý večer sa bavili o novom vedúcom; nik sa so mnou nebavil* nezhováral. Autor neberie do úvahy KSSJ ani vo výklade na s. 49, kde počíta len s jedným správnym významom slovesa *dopadnúť*: „Ak teda máte na mysli, že nejaká záležitosť sa podarila, že to malo dobrý koniec... nehovorte len to chudobné *'dobře to dopadlo'*, keď je toľko správnych možností.“ V KSSJ (SLEX99) sa v hesle *dopadnúť* uvádza druhý význam (s kvalifikátorom hovor.) „mať koniec, skončiť sa“.

V rámci výkladu o atrakcii (defektnej syntaktickej konštrukcii vzniknutej asimiláciou foriem¹) autor píše: „Predpokladám, že si ľahko poradíte s inými chybami: *hory-doly* (m. *hory – doliny*), *ani zbla* (m. *trocha*), *zoči-voči* (m. *z očí v oči*)... Toto sú tzv. *lexikalizované atrakcie*, ktoré síce vznikli nesprávnym syntaktickým postupom, ale v bežnom jazykovom styku ich môžeme tolerovať“ (s. 65). S formuláciou o lexikalizovanej atrakcii možno bez námietky súhlasiť, považujeme však za nevyhnutné zdôrazniť, že v súčasnosti sa uvedené jazykové jednotky nechápu ako chybné a nespisovné (porov. príslušné heslá v KSSJ), preto je podľa nášho názoru zbytočné uvažovať o „tolerancii“ voči nim.

Za pomýlené považujeme aj úvahy o expletívach (s. 58 – 59). Autor konštatuje, že expletíva „zanešvárili náš bežný jazykový styk“. Opäť však dostatočne nediferencuje. Možno súhlasiť, že nadmerné používanie expletív v reči športového spravodajcu naozaj vyznieva neprofesionálne, avšak v bežnej hovorenej, polospisovnej či nespisovnej komunikácii, o ktorej sa autor taktiež zmieňuje (a uvádza z nej väčšinu pranierovaných príkladov), expletíva sú normálne a legitímne vyjadrovacie prostriedky. S. Böhm apodikticky pokračuje a expletíva pokladá za zbytočnosti: „O nulovej sémantickej hodnote svedčia komické expletíva typu: *Počúvaj, nepočúvaj ho! Vidiš, ty to nevidíš! Počkaj, veď ja ťa chytím!*“ (s. 59). Uvedené príklady (nech ich označíme akokoľvek – komické, čudné a pod.) sa však v bežnej hovorenej reči vyskytujú a pokladáme ich za dôkaz, že pôvodné slovesné tvary *počúvaj, vidiš, počkaj* a iné sa desémantizovali a v súčasnosti ich možno pokladať za častice, resp. citoslovčia. Naznačuje to aj KSSJ, porov. napr. heslo *počkať*: 3. počkaj(te) hovor. má plat. a) časť s význ. nadväzovania na kontext alebo situáciu a rozpamätávania: *počkaj(te), kedy sa to stalo?* b) cit. s význ. výstrahy, vyhrážania: *počkaj, veď ty dostaneš!* Na druhej strane dôvetky typu *predstav si, pozri sa, ale nerozprávaj* autorovi neprekážajú: „Sú to kontaktné a stimulujúce jednotky, ich cieľom je udržiavať dialóg, povzbudzovať partnera pri rozhovore...“ (s. 59). Nemôže sa táto charakteristika vzťahovať aj na „zbytočné“, hoci v nezvyčajných kontextoch uvádzané lexémy *vidíš, počúvaj, počkaj?*

---

¹ Porov. Encyklopédia jazykovedy (1993, s. 73).

S. Böhm vo svojom texte prezentuje úpornú snahu, aby ľudia hovorili „krásne“, učesane, salónnym jazykom. Kritizuje také prvky, ktoré sú pre hovorový štýl, každodennú (nielen spisovnú) komunikáciu typické. Sám uvádza príklady neoficiálnych, neverejných komunikačných situácií, napr. *jedna pani v trolejbuse povedala..., stavbyvedúci povedal...* (s. 58 – 59). Zdá sa, že S. Böhm pokladá spisovnosť za dogmu a funkčná diferencovanosť jazykových prostriedkov (napr. na osi spisovnosť – štandardnosť – subštandardnosť) je preňho neznámy pojem.

Popri diskutabilných a nie jasných výkladoch možno v texte S. Böhma nájsť jednoznačné lapsusy a nedorozumenia. Napr. zbytočnosť stotožňuje s redundanciou (nadbytočnosťou) (s. 38), derivatológiu (iste omylom, nedôsledným formulovaním myšlienok) pokladá za náuku o význame: „Zmena významu slova je len jednou z možností, ako sa tvoria nové slová. Skúma to veľmi dôležitá jazykovedná disciplína – derivatológia.“ (s. 46). Na inom mieste, pri morfeatickej charakteristike slovies, uvádza, že „derivatológia (náuka o tvorení slov) takúto časť slova nazýva tematická, pri slovesách aj triediaca morfa“ (s. 126). Derivatológia sa však o tematické morfémy zaujíma maximálne okrajovo. Ďalším nedorozumením je, že jazyk stotožňuje s jazykovedou: „A opäť by to nebola (jazyko)veda, keby neexistovali dvojtvary“ (s. 133). Dvojtvary sú záležitosťou jazyka, ktorý je predmetom lingvistiky. Termíny *dvojtvarovosť*, *dubletnosť* preto celkom logicky vznikli v rámci jazykovedného výskumu, ale nemožno tvrdiť, že dvojtvary existujú kvôli jazykovede.

Spomedzi ďalších nepresností uvádzame: „Môžeme teda porovnávať – tvoriť komparatív – aj takto: *Tvoj list bol príliš dlhý.*“ (s. 60); V zložených prídavných menách je len prípona *-o-*: *minuloročný, stálofarebný, zahranič-nopolitický...*“ (s. 144; samozrejme, ide o spájajúcu morfému, nie príponu). Autor čitateľa zavádza aj stotožňovaním prísloviek a príslovkových určení: „Keďže okolo slovesa sa môže zoskupovať viacero prísloviek, vznikajú zložené príslovkové sklady. Tri rovnaké (časové) údaje sú vo vete: *Cez celú kosbu vstával deň po deň pred svitáním*“ (s. 147).

Publikáciu *Jazykové okienko so Spoločníkom* je ťažké jednoznačne žánrovo zaradiť. Táto skutočnosť sama osebe nie je problematická; nazdávame sa však, že individuálny štýl autora nefunkčne narúša štýlové normy populárno-náučného štýlu, ku ktorému má príručka najbližšie. Text S.

Böhma sa od klasických komunikátov typu „jazykové okienko“ odlišuje vo viacerých ohľadoch. Je tu totiž zreteľná snaha o systematickú prezentáciu jazykovedných poznatkov. V relatívne samostatných tematických celkoch čítame poznámky o jednotlivých rovinách jazykového systému. Takýto prístup je charakteristický skôr pre učebnice typu „úvod do štúdia jazyka“. Populárno-náučný charakter publikácie sa ďalej neutralizuje prvkami, ktoré sú typické pre čisto odborný text a ktoré sťažujú vnímanie populárno-náučného textu – napr. nadužívanie latinských termínov, zbytočné vsuvky a termíny: napr. na s. 137 sa bez vysvetlenia v zátvorke uvádza poznámka *ale toto je jednoduchý slovesný prísudok!*; nevysvetľujú sa ani termíny *intenčný typ* (s. 135), *apozícia/prístavok* (s. 126) či rozdiel medzi termínmi *morféma – morfa* (s. 126).

S pokusmi o odbornú líniu ostro kontrastujú prvky, ktoré nie sú funkčné ani vo vedeckom, ani v populárno-náučnom štýle.

1. Na viacerých miestach autor bez zreteľnejšej motivácie prechádza z jednej témy do druhej, čo miestami pripomína umeleckú metódu prúdu vedomia. Uvedieme jeden príklad zo s. 133 – 135.

Na konci kapitoly 11 sa najprv osvetľuje, kedy sa v slovesách patriacich do časovacieho typu *pracovať* pred morfeomatickým komplexom *-ovať* píše mäkké *-l'* a kedy tvrdé *-l-*. Na to na začiatku kapitoly 12 nadväzuje nesúrodý výklad s nepresnými slovotvornými poznámkami (odcutujeme celý odsek):

„Slová, ktoré vytvoríme z podstatných mien, sa nazývajú desubstantíva: dom – domový – udomáčniť – doma... Platí, že ak vytvoríme sloveso príponou *-ovať*, vyjadruje príbuznú činnosť k pôvodnému slovotvornému základu (sic!): hoblík – hobl'ovať, kúzlo – kúzliť – okúzľovať (čaro, pôvab sú krajšie slová ako *kúzlo* – tak!), maliar – maľovať, strelec – ostreľovať, sídlo – sídliť – osídľovať – osídľuje – osídľuj!“ (s. 133).

V ďalších odsekoch (s. 133 – 134) sa pozornosť venuje frekventatívam, potom nasleduje poučenie o produktivnosti jednotlivých slovesných vzorov a odsek, ktorého význam zostáva recenzentovi neodhalený:

„Všetky slovenské slovesá majú síce v neurčitku zakončenie **-ť**, ale to nestačí na ich identifikovanie. Totiž rovnaké zakončenie majú aj podstatné mená konkrétne (čel'usť, hosť [...]), aj abstraktné (bojovnosť, radosť [...]), ktoré často bývajú **deadjektíva** – utvorené z prídavných mien: lenivý – le-

nivosť [...]). Zakončenie -ť majú aj číslovky päť, šesť [...], ba aj príslovky dosť, zvlášť“ (s. 134).

Kapitolka 12 sa uzatvára poučeniami o väzbe slovies a ich súvzťažnosti s podstatnými a prídavnými menami.

2. Autor, v snahe priblížiť sa k čitateľovi, sklzáva aj do zbytočne žoviálnych formulácií; tie – našťastie nie často – sa pretavujú do podoby kvázi-vtipných poznámok (napr. s. 21) či priexpresívnych, neadekvátne zovšeobecňujúcich výpovedí, ba chvíľkami jeho „výklad“ pripomína až „krčmové“ reči; porov. napr. s. 36:

„Jazykovedci, ale aj citlivejší laickí poslucháči rezignovane konštatujú hriechy, absurdné tempo, akým melú, rapocú; hovoria a hovoria, aby hovorili, a človek nevie (hlásatelia často tiež nie), čo chcú povedať. Pri takomto spáde reči sa jednoducho nedá korektne artikulovať, zlá intonácia a výslovnosť sa odvíja aj z tohto pekelného tempa. Nemožno hovoriť o melódii vety, bez ktorej poslucháč naozaj nevie, či je to dobrý alebo „dobrý“ človek? ... Tento otravný tok slov – pri gymnastike, krasokorčuľovaní, plávaní, motorizme absurdný – núti televízneho diváka (koľkí tak robíme?), ak sa dá, prepnúť – na Čechov. Zlatý Karol Polák, kde si?“

3. V recenzovanej publikácii nájdeme viacero formulácií, ktoré možno zaradiť do klasického inventára tradičného jazykového kritika (zvýrazňujeme tučným typom písma): napr. *havarijná situácia* (s. 36, 52); *Ponúkol som dvadsať správnych slov namiesto toho ľahostajne omieľaného...* (s. 49); *Angličtina agresívne prenikla nielen do populárnej hudby ... médiá sú zaplienené* výrazmi, pre ktoré už dávno máme slovenský ekvivalent... (s. 83); *Výjadrovanie* [v hovorovom štýle, pozn. M. O.] *je nepozorné, v súčasnosti katastrofálne nedbalé* (s. 23); *Príčina bude zrejme v pohodlnosti* (s. 57). Navyše, pridáva aj príliš expresívne hodnotenia: *Určite ste sa stretli s tvarmi: bejt, cejtím [...] a inými hrôzami, ktoré suverénne kralujú v reči všetkých spoločenských vrstiev...* (s. 52); *Ešte horšie je to s príslovkou navzájom, ktorá sa vari najviac rozplemenila* (s. 54), *Ďalšie nezmysly: vzájomný dialóg (stačí dialóg)...* (s. 54); *V takejto minimalistickej a nenápadnej podobe to [frazéma byť o ničom, pozn. M. O.] k nám zo západu prišlo, až nadobudlo obľudné rozmery. Opačným javom, ktorý zanešváril náš bežný hovorový styk...* (s. 58); *Táto hovorová až expresívna časť [ako, pozn. M. O.] – prišera sa bleskurýchle rozmáha* (s. 58); *Zlá výslovnosť je infekčná...* (s. 130).

4. K tomu možno pridať aj subjektivistické tvrdenia typu „Keď už musím použiť slovo 'nápad'. 'Myšlienka' je krajšie.“ (s. 48); „Je predsa krajšie, keď rozoznávame *myslím* [...], *myslím si* [...]“ (s. 50); „kúzlo – kúzliť – okúzľovať (čaro, pôvab sú krajšie slová ako *kúzlo*)“ (s. 133).

Závery. Aj keď sa v knihe *Jazykové okienko so Spoločníkom* nájdú momenty, svedčiace o solídnych lingvistických vedomostiach autora,² na triezve úvahy o jazyku nestačí iba poznanie jazykového systému. Bezpodmienečne potrebný je aj parolový, funkčný, komunikačno-pragmatický zreteľ. A ten v texte S. Böhma nenachádzame, hoci v úvode autor píše, že „v jazykovede sa nedá vždy buchnúť do stola a povedať: je to takto“ (s. 12). S. Böhm veľmi často ponúka práve takýto čierno-biely pohľad na jazyk, jazykové prostriedky striktné a pritom úzkoprso hodnotí na osi správne – nesprávne bez ambície vysvetliť, prečo sa daný jazykový prostriedok používa. Aj týmto spôsobom autor prezentuje svoju nedostatočnú kompetenciu na interpretáciu jazyka; najviac problémov mu zjavne spôsobuje jazyková pestrofarebnosť.

Na základe uvedených argumentov sa nemôžeme stotožniť ani s posudkom recenzenta, zaradenom na začiatku publikácie (s. 7 – 8). V ňom posudzovateľ okrem iného píše, že „je to materiál, ktorý pri jeho odbornej fundovanosti, spoločenskej aktuálnosti aj adresnosti i pri jeho hľadačstve v oblasti výrazovej možno a treba primeriavať s najvýraznejšími výkonmi v tejto sfére u nás, napr. so známymi Mistríkovými Kapitolkami zo štylistiky...“ (s. 7). Naopak, konštatujeme, že publikácia Stanislava Böhma *Jazykové okienko so Spoločníkom* má ďaleko od uvedených atribútov a vyslovujeme pochybnosť o spoločenskej užitočnosti tohto diela.

Martin Ološtiak

Poznámka hlavného redaktora.– S niektorými formuláciami, konštatáciami a závermi recenzenta sa redakcia Kultúry slova nestotožňuje. Recenzovaná publikácia aj samotná recenzia sa môžu stať dobrým východiskom na serióznú diskusiu o popularizácii jazykovedných poznatkov a o práci v oblasti jazykovej kultúry, oslobodenú od emotívnych postojov.

---

² Porov. napr. výklady o defektných syntaktických konštrukciách (s. 65 – 73), o aktuálnom vetnom členení (s. 87 a n.), o nepravidelnostiach vo vetnej stavbe (s. 93 – 99), o slovesnom čase (s. 110 – 112) a i.

SPYTOVALI STE SA

O pomenovaní jednokolka. – Na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV sa obrátil pisateľ s otázkou, ako sa nazýva „bicykel s jedným kolesom“, ktorý má v nemčine pomenovanie *Einrad*.

Jazda na dopravnom prostriedku s jedným kolesom sa v posledných rokoch stáva novým druhom voľnočasovej aktivity a postupne sa zaraďuje medzi ďalšie, dnes už známe a rozšírené druhy športov, ako napr. skejt-bording, korčuľovanie na jednoradových (inlajnových) kolieskových korčuliach či jazda na kolobežke. Technicky ide o rovnaký predmet, na akom vystupujú artisti v cirkuse alebo na estrádach – konštrukciu s jedným kolesom, na ktorom sú pevne pripojené pedále, a so sedadlom. Podľa dokladov z internetu sa na pomenovanie tohto dopravného prostriedku či športového náčinia používa viac výrazov – *jednokolesový bicykel*, *unicykel*, *monocykel*, no najfrekventovanejším je názov *jednokolka*. Slovo *jednokolka* nie je v slovenčine nové, zachytáva ho už 1. zväzok staršieho Slovníka slovenského jazyka z r. 1959 ako hovorové slovo vo význame „druh vozidla s jedným kolesom, napr. *Kôň zapriahnutý do jednokolky*.“ Podľa uvedeného príkladového spojenia sa v minulosti tento názov používal pre iný dopravný prostriedok, no vychádzal z rovnakej motivácie, a to z počtu kolies. Pomenovanie *jednokolka* je preto vhodné, výstižné a významovo jasné aj pre športový dopravný prostriedok s jedným kolesom, na ktorý sa spytoval náš pisateľ. V súčasnosti je však vhodné toto slovo v naznačenom význame hodnotiť ako štylisticky neutrálne rovnako, ako sa kvalifikuje slovo *trojkolka* (porov. Krátky slovník slovenského jazyka, 4. vyd., 2003).

Iveta Vančová

Z JAZYKOVÝCH RUBRÍK

Chlieb/chleba

IVETA VANČOVÁ

Slovo *chlieb* patrí do skupiny podstatných mien, pri ktorých sa pri skloňovaní mení kmeňová dvojhláska *-ie* na *-e*. V jednotlivých pádoch má tieto tvary: *chlieb – chleba – chlebu – chlieb – o chlebe – s chlebom* (v jednotnom čísle), *chleby – chlebov – chlebom – chleby – o chleboch – s chlebmi* (v množnom čísle). V spojení s niektorými slovesami je prípustný tvar genitívu – *chleba* – i akuzatívu – *chlieb*. Tak je to napríklad v slovných spojeniach *napiect' chlieb* (koho? čo?) i *napiect' chleba* (koho? čoho?), *nakrájať chlieb* i *nakrájať chleba*. Používa sa pri vyjadrení istej časti z množstva, v spojení spravidla s dokonavými slovesami, napr. *nanosiť drevo – nanosiť dreva, napiect' koláče – napiect' koláčov*. V niektorých častiach Slovenska sa genitívny tvar *chleba* používa aj pri vyjadrení nominatívu alebo akuzatívu (nie však v takých prípadoch, ktoré sa uvádzajú v predchádzajúcej časti), napr. *piecť chleba, kúpiť chleba, chleba rozvoniava*. Takéto vyjadrenia sa považujú za nárečové, teda nespisovné, a v spisovných prejavoch by sa nemali používať. Namiesto nich sú primerané vyjadrenia *piecť chlieb, kúpiť chlieb, chlieb rozvoniava*.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 42, 15. októbra, s. 19)

Zámená v písaných textoch

SILVIA DUCHKOVÁ

Pri písaní textov niekedy vzniká váhanie, ako v nich správne napísať osobné zámená *ty, vy, tvoj, váš* a ich jednotlivé tvary pri skloňovaní. Ide predovšetkým o osobnú a úradnú korešpondenciu. V nej ako v priamom písomnom styku sa uplatňuje zásada, že tvary zámen *Ty, Vy, Tvoj, Váš* sa na znak úcty píšu s veľkým začiatočným písmenom, a to bez ohľadu na to, či

sa vzťahujú na individuálneho adresáta (osobu), alebo kolektívneho adresáta (inštitúciu, firmu): *Prosím Ťa o skorú odpoveď. – Pred týždňom som stretol Tvojho otca. – V prílohe Vám posielame zredigovaný rukopis. – Táto vec patrí do Vašej kompetencie.* V rozličných návodoch, pokynoch či reklamných textoch sa tvary zámen *ty, tvoj, vy, váš* zvyčajne píšú s malým začiatočným písmenom. S malým začiatočným písmenom treba písať i tvary zvratných zámen *sa, si, svoj*, ako aj tvary pomocného slovesa *byť*, napr. *Kedy ste sa vrátili z divadla? – Bol si už na dovolenke? – Nájdite si svoj štýl.*

(Roľnícke noviny, 2004, č. 45, 5. novembra, s. 19)

Smena či zmena?

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Slovo *smena* vo význame “vymedzený pracovný čas” bola jedinou výnimkou z pravidla o písaní predpony *s-/z-* podľa výslovnosti, ktorá zostala po pravopisnej reforme r. 1953 a jej dovŕšení v šesťdesiatych rokoch a pri ktorej sa zachovával rozdiel medzi písanou a výslovnostnou podobou slov s predponou *s-/z-*. To znamená, že hoci na začiatku slova sa písalo písmeno *s*, správna, kodifikovaná výslovnosť slova *smena* bola [zmena] so spoluhláskou *z*. Nové Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré nadobudli platnosť 1. 9. 1991, namiesto dovtedajšej písanej podoby *smena* kodifikovali podobu *zmena*, ktorá zodpovedá princípom hláskového systému slovenčiny. Odstránila sa tak nepotrebná výnimka, ktorá zvädzala menej informovaných používateľov spisovnej slovenčiny na nesprávnu výslovnosť. Dnes píšeme a vyslovujeme: *ranná zmena, zmenový majster, trojzmenná prevádzka, plán pracovných zmien.*

(Roľnícke noviny, 2004, č. 36, 3. septembra, s. 15)

Roka alebo roku?

ANDREA OSADSKÁ

Pri časovom určovaní udalostí sa často stretávame s otázkou, aký je správny tvar genitívu slova *rok*, teda či možno použiť podobu *roka* alebo *roku*.

Slovo *rok* sa skloňuje podľa vzoru *dub*. V genitíve jednotného čísla je pri vzore *dub* pádová prípona *-a*, napr. *most – mosta*, niekedy pádová prípo-

na *-u*, napr. *dom – domu*, pri niektorých slovách sú prípustné obe prípony *-a* aj *-u*, napr. *bok – boka* aj *boku*. Tak je to aj pri slove *rok – roka* aj *roku*. Podoba *roka* sa používa v niektorých ustálených spojeniach, napr. *vyše roka*, *pol roka*, *do roka a do dňa*, *z roka na rok*. V slovných spojeniach *futbalista roka*, *osobnosť roka*, *auto roka* sa v súčasnosti častejšie stretávame s používaním prípony *-a*. V ostatných prípadoch možno použiť podoby s príponou *-a* aj *-u*, napr. *na začiatku školského roka/roku*, *do ďalšieho roka/roku*. Tak je to aj pri slovách *štvrtrok* a *polrok*, napr. *hodnotenie štvrtroka/štvrtroku*, *na konci prvého polroka/polroku*.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 39, 24. septembra, s. 19)

Rodina Nováková – Novákovci

IVETA VANČOVÁ

Súhrnné pomenovanie príslušníkov jednej rodiny sa v spisovnej slovenčine tvorí príponou *-ovci*, napr. *Urban – Urbanovci*, *Kučera – Kučerovci*. Pri priezviskách, ktoré majú tvar prídavného mena, napr. *Orlický, Šťastný*, máme popri podobách s príponou *-ovci – Orlickovci, Šťastnovci* – i podoby prídavného mena v množnom čísle – *Orlickí, Šťastní*. V spojení so slovom *rodina* sú správne tvary priezvisk s dlhým *-á* na konci, na ktoré sa pýtame otázkou *Ktorá rodina? – rodina Urbanová, rodina Kučerová, rodina Orlická, rodina Šťastná*. Správne sú však i spojenia *rodina Urbanovcov, rodina Kučerovcov, rodina Orlickovcov, rodina Šťastnovcov*. Pri priezviskách adjektívneho typu môže byť aj spojenie *rodina Orlických, rodina Šťastných*. Za správne však nemožno považovať spojenia *rodina Urbanových, rodina Kučerových*, lebo to sú priezviská substantívneho typu.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 28, 9. júla, s. 15)

Abecedný zoznam

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

V súvislosti s komunálnymi voľbami sa často vynára otázka, ako zoradiť podľa abecedy mená na zozname kandidátov. Má dostať prednosť napríklad *Míčka* pred *Murínom* alebo naopak?

Priezvisko *Múčka* by malo byť uvedené pred priezviskom *Murín*, lebo spoluhláska *č* je v abecede pred spoluhláskou *r*. Dĺžka samohlások sa pri abecednom zoradovaní zohľadňuje iba do určitej miery. Napríklad keby bolo v zozname meno *Gabik*, umiestnili by sme ho pred menom *Gábik*. Takéto zaužívané abecedné zoradovanie slov sa uplatňuje nielen pri menách, ale aj pri všeobecných slovách, stretneme sa s ním v slovníkovej časti Pravidiel slovenského pravopisu a v iných slovníkoch, v telefónnych zoznamoch, v najrozličnejších menných zoznamoch a pod. Dôvodom je veľká frekvencia jednotlivých samohlások, a keby sme radili za sebou napríklad všetky mená začínajúce sa na *Mu* a za nimi mená na *Mú*, bolo by to na úkor prehľadnosti. Slová alebo mená, ktoré sú podobné a odlišujú sa iba dĺžkou, by bolo treba hľadať osobitne a v zoznamoch by sa ťažšie orientovalo.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 46, 12. novembra, s. 19)

Bielok/bielko

IVETA VANČOVÁ

V slovenčine máme niekoľko graficky podobných dvojíc slov, ktorých tvary sa pri skloňovaní nevhodne zamieňajú. Takou je aj dvojica slov *bielko* a *bielok*. Obidve slová sú správne, ale líšia sa v rode a pomenúvajú dve rozličné veci. Podstatné meno *bielko* je stredného rodu a označuje bielu časť oka. Skloňuje sa podľa vzoru *mesto*. Slovo *bielok* je mužského rodu a pomenúva jednu súčasť vajca – bielu priehľadnú tekutinu. Skloňuje sa podľa vzoru *dub*. A práve pri tomto podstatnom mene sa pri skloňovaní stretávame (napr. v receptoch) i s tvarmi stredného rodu, najčastejšie v množnom čísle: *použijeme dve bielka*, *z bielok vyšľaháme*, *k bielkam pridáme*. Správne sú však tvary mužského rodu: *použijeme dva bielky*, *z bielkov vyšľaháme*, *k bielkom pridáme*. Podobne nesprávne sa niekedy skloňuje aj slovo *žltok* (nie *žltko*). Správne je *dva žltky*, *zo žltkov*, *k žltkom* (nie *dve žltka*, *zo žltok*, *k žltkam*).

(Roľnícke noviny, 2004, č. 47, 19. novembra, s. 19)

Vykanie je aj prejav úcty

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Vykanie si osvojujeme už v ranom detstve v rámci pravidiel slušného správania ako prejav úcty k starším, cudzím či spoločensky vyššie postaveným ľuďom. V každodennej praxi sa však presviedčame, že nie každý správne pochopil podstatu vykrania.

Pri vykaní je určitý slovesný tvar vždy v druhej osobe množného čísla, ale prídavné meno, trpné prídavné, radová číslovka, zámeno a slová *sám, rád, vinen, hoden* sú v rovnakom čísle a rode ako oslovená osoba. Správne teda vykáme: Pán Majer, *povedali ste* to? Pani Vážna, *pomohli by ste* mi, prosím? Kde *ste boli* včera večer? a pod. Vo vete *Slečna, vy ste krásna* slovo *ste* je určitý tvar slovesa *byť* a pri vykaní má mať tvar množného čísla. Slovo *krásna* je prídavné meno, preto má pri vykaní tvar jednotného čísla – na rozdiel od množného čísla, ktorým sa obraciame na viac osôb (*Slečny, vy ste krásne*). Podobne je to aj vo vete s trpným prídavným (napr. *napadnutý, utrápený*): *Prečo ste dnes taká utrápená?* – s radovou číslovkou: *Nie ste prvý, kto mi to vravel.* – so zámenom: *Vy ste ten, na koho som čakal.* – so slovom *rád*: *Máte rada vážnu hudbu?* atď.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 49, 3. decembra, s. 19)

Vianoce, Nový rok a nový rok

IVETA VANČOVÁ

S príchodom decembra začíname sa pripravovať na najkrajšie sviatky roka – Vianoce. Medzi príjemné povinnosti, ktoré nás v tomto období očakávajú, neodmysliteľne patrí i písanie pohľadníc a rozličných pozdravov priateľom a známym. Niekedy však pri písaní zaváhame, ako správne napísať názov týchto sviatkov i slovné spojenia, v ktorých sa vyskytuje. Slovo *Vianoce* píšeme s veľkým začiatočným písmenom, lebo je to vlastné meno – názov sviatku. Ale prídavné meno *vianočný* v spojeniach *vianočné sviatky, vianočný stromček, vianočné koledy* a pod. píšeme s malým *v*, lebo tu nejde

o vlastné mená. K vianočným pozdravom pripájame i želania do nadchádzajúceho nového roka. Ak niekomu želáme všetko najlepšie v *novom roku*, píšeme spojenie *nový rok* s malým začiatočným písmenom, lebo máme na mysli celý nasledujúci rok. Slovné spojenie *Nový rok* s veľkým začiatočným písmenom pomenúva názov sviatku a označuje iba jeden deň – 1. január.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 51 – 52, 17. decembra, s. 19)

Výslovnosť a skloňovanie názvu Carrefour

SILVIA DUCHKOVÁ

Jednou z prvých zahraničných firiem, ktoré na Slovensku otvorili nový typ obchodnej jednotky hypermarket, bola spoločnosť *Carrefour*. Pod značkou *Carrefour* poskytujú svoje služby po celom svete obchodné domy, supermarkety aj hypermarkety. V ústnych prejavoch možno počuť rozličnú výslovnosť názvu tejto firmy – [karfúr] i [karfúr], [kerfúr] i [kerfúr]. Spoločnosť *Carrefour* pochádza z Francúzska a svoj názov odvodzuje od francúzskeho slova *carrefour*, čo znamená 1. križovatka, rázcestie, 2. miesto stretávania, diskusná tribúna. Jej názov sa číta v zhode s pôvodnou francúzskou výslovnosťou, a to [karfúr]. Cudzie slovo *Carrefour* sa svojím zakončením vhodne začlenilo medzi prevzaté podstatné mená mužského rodu zakončené na *-ur*, resp. podľa výslovnosti na *-úr*, ktoré sa skloňujú pravidelne podľa vzoru *dub*: *Carrefour*; (z) *Carrefouru*, (ku) *Carrefouru*, (o) *Carrefoure*, (s) *Carrefourom*.

(Roľnícke noviny, 2004, č. 44, 29. októbra, s. 19)

NAPÍSAĽI STE NÁM

Poznámky k jazyku jaskyniarov

Kým v minulosti medzi nami jaskyniarmi nebolo veľa takých, ktorí by svoje poznatky alebo zážitky z prieskumu a výskumu krasu (pseudokrasu) a jaskýň uverejňovali časopisecky alebo knižne, dnes nás je takých viac. Aj preto, že okrem časopisu Krásy Slovenska, ročenky Slovenský kras a Spravodaja Slovenskej speleologickej spoločnosti vychádzajú ďalšie zborníky z jaskyniarskych podujatí a množstvo iných populárnych periodík, ktoré dávajú príležitosť píšucim autorom z našich radov. Ba viacerí z nás už majú za sebou niekoľko samostatných alebo kolektívnych knižných publikácií. Neobyčajné možnosti písomne sa prejaviť poskytuje členom SSS najnovšie aj internet. Pravda však je i to, že nielen medzi jaskyniarmi pribúda tých, ktorí pociťujú potrebu podeliť sa so svojimi myšlienkami, názormi a skúsenosťami s inými ľuďmi, najmä ak majú rovnaké názory ako oni. Na tom by nebolo nič zlé, práve naopak. Na druhej strane však neraz čitateľa zarazí, akým spôsobom sa tak deje. Pritom mám na mysli predovšetkým jazykovú úroveň písomných prejavov vrátane jaskyniarskej terminológie.

Možno namietat, že nie každý sa narodí ako spisovateľ či literát, od ktorých sa očakáva dokonalá znalosť slovenského jazyka. S tým treba súhlasiť. Takisto je pravda, že dnes sa často ani tí, ktorým starostlivosť o písané slovo vyplýva z pracovnej náplne, nemajú čím pochváliť. No vari sa možno zhodnúť aj v tom, že každý, kto sa rozhodne napísať trebárs do Spravodaja SSS, mal by sa usilovať o to, aby jeho príspevok mal jednak požadované technické parametre, jednak taký jazyk, aby po prečítaní nepribudli vrásky na čele redaktora a celej redakčnej rady a aby sa zaň nemusel hanbiť autor, ale ani ostatní slovenskí jaskyniari, ktorým záleží na tom, ako ich vidia a posudzujú iní.

Vo svojom príspevku uvediem niekoľko najčastejšie sa vyskytujúcich chýb najmä z oblasti odborného názvoslovia. Viaceré sa tak zaužívali, že mnohí jaskyniari ich za chyby ani nepokladajú. Aj preto treba na ne upozorniť.

Suť, suťový, suťovisko (české slová) sa správne po slovensky povie *sutina, sutinový, sutinovisko*; *zasutený* je správne *zasutinený* alebo ešte lepšie *zасыpaný* (*zavalený, zaplnený, zatarasený*) *sutinou*, podobne české *zasutiť* treba nahradiť slovenským *zasutiniť*, resp. *zasypať sutinou*.

Dnes už málokto jaskyniar na Slovensku napíše namiesto *kvapel', kvapľový krápnik, krápnikový*, ale viacerí sa nevyhnú čechizmom, ako *merítka* (na mape), *sádrovec, špára, (skalný) brit, pereje, (s)krasovenie, krasovejúci, autochtonný* – a *alochtonný* či *nerez, nerezový*, namiesto náležitého *mierka, sadrovec, škára, skalné ostrie* (ostrá hrana), *kaskády, (s)krasovatenie, krasovatejúci, autochtonný a alochtonny, antikoro, antikorový (nehrdzavejúci)*. Rovnako je to v prípade často používaných výrazov (tá) *varianta*, (tá) *výstroj* – správne (ten) *variant*, (ten) *výstroj*; pozor, *výzbroj* je aj v slovenčine ženského rodu a český *jeskynní sál* alebo *fotografický snímek* je po slovensky *jaskynná sála* a *fotografická snímka*. Okrem toho u nás sa speleologický prieskum a výskum *neprevádza, ale robí sa* alebo *sa vykonáva*.

Kras hrastí a kombinovaných vrásno-zlomových struktur je česká podoba slovenského termínu *kras hrastí a kombinovaných vrásovo-zlomových štruktúr*. Podobne *statodynamická jeskyně* sa na Slovensku povie *staticko-dynamická jaskyňa, smesová koróze* nie je *zmiešaná*, ale *zmesová korózia* a termíny *matečná hornina* a *obecné škrapy* majú slovenské ekvivalenty *materská hornina* a *všeobecné, prípadne obyčajné škrapy*. Navyše pomnožené podstatné meno ženského rodu *škrapy* má v slovenčine v jednotnom čísle tvar (tá) *škrapa*, nie (ten) *škráp*.

Správne sú slová *ponorný* aj *ponorový*, ibaže majú rozdielne významy – to prvé sa používa v dvojslovných výrazoch *ponorná rieka, ponorný tok* (*varič, čerpadlo*), druhé v spojeniach *ponorový závrť, ponorová jaskyňa (priepať, oblasť)*.

V biospeleologických textoch sa u nás možno stretnúť s chybným výrazom *potravný* (napr. *zdroj, reťazec*); jeho správna podoba je *potravový*. Teraz už menej sa v nich vyskytujú *savci* a *obratlovci* namiesto našich *cicavcov* a *stavovcov* (1. pád množ. čísla *cicavce, stavovce*).

Karsológovia (chybne *karstológovia*), ale najmä obyčajní jaskyniari by mali pri prieskume krasu používať vhodnú *bielizeň*, nie *spodné prádlo, karbidky* a nie *karbityky*, pri *zlaňovaní* (nie *zlanovaní*) radšej dať prednosť spoľahlivým kotvám *na uchytenie* ako pre uchytenie či dokonca k uchyteniu *lana*,

lebo/pretože/keďže (nie *nakoľko*) by pre *ne* či *ich vinou* (chybne *kvôli nim*) mohli zle dopadnúť a *zvyšok* (nie *zbytok*) života prežiť na vozíčku.

Môhlo by sa takto ďalej pokračovať vo vyratúvaní príkladov nesprávneho narábania so slovom. Napokon viaceré uvedené chyby v písomnom prejave jaskyniarov, ktoré som uviedol, nie sú zriedkavé ani u iných používateľov slovenského jazyka. Svedčia o tom aj ďalšie príklady z dlhoročnej redakčnej praxe autora tohto článku.

Veľmi časté je používanie čechizmov (za pomlčkou nasleduje správny výraz): *zahájiť* (napríklad *schôdzu*) – *začať, otvoriť*; *doporučiť, doporučovať* – *odporučiť, odporúčať*; *dojednať, prejednať* – *dohodnúť, prerokovať*; *dielčí* – *čiastkový (problém, postup)*; *prepážka* – *priehradka* (na pošte); *sáčok* – *vrecko, vrecúško*; *bedňa* – *debna*; *popísať, popis* (*jaskyne*) – *opísať, opis*; *prechod* (vo význame „miesto, ktorým sa prechádza“) – *priechod* (napr. pre chodcov); *doprevádzať, doprovod* – *sprevádzať, sprievod*; *jedná sa o niečo* – *ide o niečo*; *pojednávať, pojednávajúci o niečom* – *zaoberať sa, zaoberajúci sa niečím, informujúci o niečom*; *jaskyňa o dĺžke cez 5 metrov* – *jaskyňa dlhás dĺžkou/v dĺžke viac ako (vyššie) 5 metrov*; *ďaleko väčší* – *oveľa (omnoho) väčší*; *po tej stránke* – *z tej stránky*; *do, z Ružomberoku* – *do, z Ružomberka*; *nasledovný* – *nasledujúci*; *skamenelý, zachovalý* – *skamenený, zachovaný*. Nie je správne písať ani hovoriť *do* vo význame *čas (pracovný čas)* alebo *obdobie (vegetačné obdobie)*, *vykazovať* ani *dokladovať* namiesto *mať* alebo *prejavovať* (napr. *znaky niečoho*), *doložiť/dokladať* (príp. *svedčiť o niečom*). Chybné je napísané aj prvé z dvojice slov *enviromentálny* – *environmentálny, súčasne* – *súčasnne, dokumentami* – *dokumentmi* (7. pád množ. čísla), podobne *sedimentami* – *sedimentmi*. Rozdielne významy majú podobné výrazy *krištál* (neraz písané nesprávne *krištál*) a *kryštál* (nesprávne *kryštál*). V prvom prípade ide o označenie bezfarebného skla alebo odrody kremeňa, v druhom o pevné teleso s pravidelnou štruktúrou, napríklad *kryštál kalcitu*; rovnaký pravopis majú aj prídavné mená odvodené od týchto podstatných mien, teda *krištáľový* (sklo, voda) a *kryštáľový* (napr. cukor). Písmeno *i/y* v slovese *vytipovať/vytypovať* mení jeho význam: v súvislosti napríklad s výberom (označením, určením) jaskýň vhodných na prieskum treba použiť sloveso s ypsilonom po *t*.

Mali by sme sa vyvarovať aj takých slovných spojení ako *za účelom prieskumu* (správ. *s cieľom preskúmať*), *napomôcť, napomáhať niečomu*

alebo niekomu (správne napomáhať niečo, niekoho), závisieť na niečom/niekom (správne závisieť od niečoho, niekoho), vyjadrení typu bolo nájdených pár jaskýň (lepšie našlo sa, našli sme niekoľko jaskýň) alebo boli objavené jaskyniarmi (objavili ich jaskyniari). Ak je na začiatku jaskyne priepať, začína sa priepaťou (nie začína priepaťou), keď jaskynná chodba nepokračuje, značí to, že jaskyňa sa končí (nie jaskyňa končí). Osobitnou kapitolou je písanie veľkých písmen na iných miestach ako na začiatku vety, písanie slov oddelene alebo dovedna (prvý raz, ale prvýkrát a pod.), ale aj interpunkčných čiže rozdeľovacích znamienok v texte, najmä čiarok, spojovníkov a pomlčiek.

Bohuslav Kortman
(Spravodaj Slovenskej speleologickej spoločnosti,
roč. XXXVIII, č. 2/2007, s. 64 – 65)

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300